

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу.

Редакційна колегія: Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова.

Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviap.gov.ua.

Ідентифікатор медіа R30-01101

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 5 2024

ЗМІСТ

Коротко про головне

Звернення Президента України В. Зеленського3

Аналітика

Політичні акценти

Нікольський О.

**Візит Президента України В. Зеленського до Туреччини:
оцінки вітчизняних і закордонних експертів та політиків.....4**

Потіха А.

Європейське турне спецпредставника КНР Лі Хуея.....9

Тарасенко Н.

Візит В. Зеленського до Албанії: підсумки в оцінках експертів.....17

Аулін О.

**Сучасний світ між Глобальним
самітом миру та Анталаським дипломатичним форумом.....26**

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України.....	32
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....	36
Наукові видання НАН України.....	47
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....	51

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Закіров М.

Застосування мережевих інструментів в організації подієвої комунікації.....	53
--	-----------

Коротко про головне

Звернення Президента України В. Зеленського

«Жодного місця спокою для окупанта не повинно бути», – наголосив Президент України.

«Дорогі українці, українки!

Сьогодні більшу частину дня – військові, воєнні питання. Перше – Ставка. Детальні доповіді щодо кожного напрямку на нашому фронті: від Куп'янського до Херсонщини. Головком, начальник Генштабу, командувачі за напрямками, Міністерство оборони.

Зараз військові працюють над стабілізацією наших позицій на фронті. І це в умовах, коли постачання від партнерів усе ще суттєво обмежене. Я дякую кожному солдату й командирі – усім нашим воїнам, які забезпечують нашу оборону, наші фронтові дії своєю силою та стійкістю. І дякую кожному підприємству тут, в Україні, та всім спільним виробництвам з партнерами за незмінне нарощування нашого власного постачання, за таку потрібну зброю для нашої незалежності: дрони, снаряди, гармати, техніку.

Також на Ставці була доповідь щодо будівництва фортифікації. Понад 2 тис. км завдань, зміцнення вже створеної фортифікації та створення нової – щонайменше три лінії нашої сили. Розроблені відповідно до загроз. Усі необхідні ресурси залучені, і це – персональна відповідальність урядовців, обласних керівників та військових за результат. Результат має говорити сам за себе, своєю надійністю для кожного солдата.

Були сьогодні на окремій доповіді Головком Сирський та міністр оборони Умеров. І щодо поточної ситуації на фронті, і щодо планування наших дій. Жодного місця спокою для окупанта не повинно бути. Обговорили сьогодні ж підготовку до наступного засідання у форматі “Рамштайн” та ключові акценти нашої комунікації з партнерами щодо зброї та снарядів.

Також на окремій доповіді був керівник ГУР Буданов. Кілька питань. Передусім військові плани Росії. Не лише проти нашої держави – проти інших народів теж. Спільне завдання світу зараз – збити цю хвору путінську фантазію, що в нього нібито є час для продовження війни. Можливо, він посилить мобілізацію – після імітації “виборів” зараз у березні. Мобілізацію росіян. Але мобілізацію ресурсів і фінансів, залишків російських зв'язків зі світом ми маємо обмежити ще більше, ще жорсткіше. І кожен, хто цінує життя свого народу, має цим займатися – кожен лідер. Дякую всім, хто допомагає.

Сьогодні ж провів кілька нарад з урядовцями. Фінансово-економічний блок нашого уряду та Національний банк – щодо стану нашої фінансової системи. Забезпечуємо стійкість і надійну роботу фінансових інституцій.

Обговорили також бюджетну роботу цього року. Я вдячний усім підприємцям, які працюють та платять податки, зберігають робочі місця.

Цей період – нашої максимальної концентрації. Максимальної нашої ініціативи, щоб саме Україна визначила справедливе закінчення цієї війни. Можемо вистояти. Мусимо перемогти.

Слава всім, хто б'ється й працює заради України та українців! Слава всім у світі, хто захищає справедливість!

Слава Україні!» *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2024. – 11.03).*

Аналітика

Політичні акценти

О. Нікольський, власкор СІАЗ НБУВ

Візит Президента України В. Зеленського до Туреччини: оцінки вітчизняних і закордонних експертів та політиків

Робочий візит Президента України В. Зеленського до Турецької Республіки відбувся 8–9 березня. Під час зустрічі з представниками політичних кіл та оборонних компаній Туреччини обговорювалися шляхи розв'язання нагальних проблем регіонального й глобального рівнів, а також питання, що стосувалися перспектив розвитку співпраці між оборонно-промисловими комплексами обох країн.

Під час особистої зустрічі Президент Р. Т. Ердоган висловив співчуття Президенту Е. Зеленському через нещодавню ракетну атаку в Одесі, проведену поблизу місця, де перебував його український колега та Прем'єр-міністр Греції К. Міцотакіс. Лідер Туреччини заявив про підтримку України, її територіальної цілісності, суверенітету й незалежності, а також висловив співчуття з приводу втрат серед українських громадян унаслідок війни. «Сьогодні ми з моїм дорогим другом детально обговорили розвиток ситуації у війні. Як друг, я щиро висловив свої спостереження. Ми також наголосили на нашій підтримці територіальної цілісності, суверенітету та незалежності України, нашого стратегічного партнера. На жаль, негативні регіональні та глобальні наслідки війни посилюються. З моменту створення у березні 2022 р. в Стамбулі умов для переговорів нам не вдалося зробити достатніх кроків для досягнення миру», – заявив Р. Т. Ердоган. Він підтвердив, що Туреччина продовжить робити свій внесок у завершення війни на основі переговорів, і висловив готовність країни прийняти мирний саміт з участю України та Росії. Також було обговорено питання, пов'язані з експортними коридорами та безпекою судноплавства в Чорному морі. Глава Турецької держави наголосив на значущості зернової ініціативи, яка сприятиме

запобіганню глобальній продовольчій кризі, і висловив готовність підтримати переговори для укладання нової угоди між сторонами. «Особливо важливо, щоб Україна стала економічно самодостатньою та забезпечила свою постійну безпеку. Наша підтримка мети України щодо інтеграції до європейських та атлантичних структур залишається незмінною», – заявив Президент Р. Т. Ердоган. З питань навігації та обміну полоненими він повідомив, що його країна бачить позитивні підходи й сподівається на успішний результат (URL: <https://www.trtrussian.com/novosti-turciya/prezident-erdogan-gotov-mirit-rossiyu-i-ukrainu-17282888>).

Зі свого боку Президент В. Зеленський заявив, що лише після досягнення справедливого миру для України та розробленого спільного плану з партнерами можна буде проводити саміт з участю РФ. Він додав, що обговорював з Р. Т. Ердоганом проведення майбутнього саміту миру у Швейцарії та розраховує на лідерську роль Туреччини в реалізації цієї ініціативи. «Поки ми не бачимо представників Росії на такому саміті. Ми не бачимо, як можна запрошувати людей, які все блокують, руйнують і вбивають. Ми хочемо отримати результат – справедливий мир для України. Спочатку цивілізовані країни розроблять план, а вже потім буде запрошено представників РФ», – зазначив В. Зеленський.

Торкаючись проблеми українських громадян, що перебувають у російському полоні або під незаконним арештом, Президент України зазначив: «Ми також потребуємо допомоги Туреччини у звільненні наших військовополонених та всіх людей, включаючи кримських татар, які перебувають у російському полоні». В. Зеленський особисто передав Р. Т. Ердогану список українських бранців, яких утримує Росія. Серед них є репресовані кримські татари. «Дякую Президентові за його зусилля зі звільнення наших громадян з російського полону. Завдяки посередництву Туреччини нам вдалося досягти значних гуманітарних результатів. Зараз ми розраховуємо на подальші зусилля», – наголосив В. Зеленський. Президент зазначив, що «мають звільнити всіх, і військових, і цивільних, і тих, хто потрапив у полон під час захисту свого народу». Також тих, хто «зазнає репресій лише через те, ким вони є». Зокрема, він назвав Н. Джеляла, Л. Умерову, С. Мустафаєва та багатьох інших (URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4669584-superechka-cherez-perehovory-zelenskyi-u-turechchynii>).

В. Зеленський подякував Туреччині та Р. Т. Ердогану особисто за надійну підтримку України під час війни, зробивши наголос на значенні спільних зусиль Туреччини та України щодо досягнення продовольчої безпеки. «Обидві наші країни, весь регіон і глобальна продовольча безпека вимагають безумовної безпеки судноплавства в Чорному морі. Ми можемо досягти цього спільними зусиллями», – зазначив Президент України (URL: <https://www.trtrussian.com/novosti/vstrecha-erdogana-i-zelenskogo-nachalas-17281106>).

Важливе місце в розкладі візиту займала зустріч Президента В. Зеленського з представниками оборонних компаній Туреччини. «В оборонній сфері – і на урядовому рівні, і на рівні компаній наших держав – досягнуто домовленості про спільні проекти. Я дуже радий цьому. Я провів зустріч із представниками оборонно-промислового комплексу Туреччини – ми готові рухатися максимально оперативно в реалізації всього того, що обговорювалося між нами. Я дуже задоволений розмовою з оборонними компаніями, а отже, і тими результатами, які будуть. Я впевнений, що вони будуть потужними», – наголосив В. Зеленський під час зустрічі з представниками ЗМІ в Стамбулі. Президент зазначив, що Україна готова швидко вирішувати питання щодо економічної співпраці з Туреччиною, зокрема у відбудові нашої країни, а також сприяти реалізації двосторонніх угод. «Україна й Туреччина разом посилюють і одна одну, і весь наш регіон. Ми працюємо заради спільного виробництва зброї, яке зміцнить наш регіон. В Україні вже є представники турецького бізнесу. Це наш стратегічний напрям співпраці – більше сили для наших народів», – додав В. Зеленський. Український Президент відвідав верф Стамбула, щоб оглянути готовність та оснащення корвету, який будується для українського флоту. В. Зеленський поспілкувався з особовим складом ВМС України та подякував морякам за службу. «Ми зміцнюємо нашу країну. Я також оглянув будівництво нашого другого корвету типу “Ada”, названого ім’ям гетьмана І. Виговського», – повідомив він на медіаплатформі «Х». Корвет «Гетьман Іван Виговський» оснастять ЗРК МІСА VL, гарматами калібру 76 та 35 мм, протикорабельними крилатими ракетами та торпедами Murene 90 Impact. Контракт про будівництво корветів було укладено між країнами у вересні 2021 р. Перший корабель серії було спущено на воду восени 2022 р. Коли всі замовлені корвети увійдуть у стрій, це значно посилить могутність українських ВМС (URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-v-stambuli-proviv-zustrich-iz-predstavnik-89601>).

Крім того, між урядом України та урядом Турецької Республіки було підписано Угоду про створення системи електронного обміну попередньою інформацією щодо товарів і транспортних засобів, які переміщуються між сторонами. Відповідно до документа, інформаційний обмін здійснюватиметься між Державною митною службою України та Міністерством торгівлі Туреччини. На підставі угоди буде створено систему електронного обміну попередньою інформацією, за допомогою якої здійснюватиметься обмін заздалегідь визначеним набором даних в електронній формі. Очікується, що інформація, отримана митними органами сторін, сприятиме прискоренню руху товарів і транспортних засобів через кордони обох держав, а також протидії митним правопорушенням (URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/95884>).

Коментуючи досягнуті результати, директор Центру близькосхідних досліджень І. Семиволос зазначив, що не лише корвети для ВМС України були причиною візиту Президента В. Зеленського до Туреччини. Корвети –

це лише один епізод. Відповідно, сторони обговорювали питання, пов'язані з великим комплексом військово-технічного співробітництва, і там, на думку експерта, є просування, є позитивні результати. «Турецька сторона із зацікавленістю сприйняла візит нашої делегації. Обговорення було діловим, цілісним. Можна сказати, що в майбутньому ми побачимо результати цих обговорень. Тут треба сказати, що це не благодійність, а покупка. А якщо ми говоримо про ще інші питання, які порушувалися, це й формула миру, яку привіз Президент України В. Зеленський, і організація саміту миру» (URL: <https://nv.ua/opinion/peregovory-v-stambule-o-chem-govorili-zelenskiy-i-erdogan-50400047.html>).

Старший аналітик Атлантичної ради та Центру досліджень сучасної Туреччини Є. Габер вважає: «Якщо Туреччина хоче “виграти мир” у регіоні, вона спочатку має допомогти Україні виграти війну з Росією. Наразі будь-які варіанти переговорів між Росією та Україною за посередництва Туреччини українською стороною виключаються. Про що і з ким говорити? І мені здається, що в Туреччині це теж добре розуміють», – наголосила експерт. Проте в Анкари все-таки є своє бачення ситуації та свої інтереси. «Вони полягають у такому: Україну потрібно підтримувати для того, щоб вона не програла, і для того, щоб Росія не змогла окупувати нові території в Україні, оскільки це є загрозою для самої Туреччини. Задля цього потрібно зафіксувати ті успіхи, яких Україна досягла з частковою деокупацією територій, захоплених Росією. Водночас для Анкари залишається важливим, щоб Росія також “цілком не програла”, щоб не було ескалації, дезінтеграції, розвалу та занепаду в самій Росії, її внутрішньої дестабілізації. Для досягнення таких цілей Туреччина зацікавлена у перемир'ї. Інший інтерес Анкари – це участь турецьких компаній у відновленні та реконструкції України, для цього також необхідне закінчення активної фази воєнних дій. Ще один інтерес – дипломатична присутність і лідерська роль Туреччини в Чорному морі та регіоні загалом. Для цього Туреччині потрібно бути за столом переговорів, виступати з новими ініціативами, які б дали змогу зміцнитися в цьому статусі», – зазначила Є. Габер (URL: https://ru.krymr.com/a/ukrainskiy-krym-v-prioritetakh-kiyeva-i-ankary/32857214.html?fbclid=IwAR21HZXr05Ax6bc1GQn hTeCmM4_ofST9iYxuoXOOyfTFJ-blTsZNi2TrLZ8).

Аналізуючи події в Стамбулі, одне з найкрупніших міжнародних агентств «Associated Press» звертає увагу на те, що «цей візит відбувається в той час, коли Зеленський та інші офіційні особи продовжують тиснути на інші країни щодо збільшення боєприпасів і зброї, щоб зупинити просування російських військ, які на третьому році війни намагаються глибше проникнути в контрольовану Україною західну частину Донецької області, а також проникають на північ Харківської області». У цьому контексті підкреслювалася необхідність надавати офіційному Києву більш істотну військово-економічну допомогу. Як аргумент наводилося висловлювання міністра закордонних справ України Д. Кулеби, який у Вільнюсі, де він брав

участь у зустрічі міністрів закордонних справ Франції, Литви, Латвії та Естонії, заявив, що «“краплинна” допомога Україні більше не працює» (URL: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-war-zelenskyu-turkey-erdogan-36e8666c52c0440370c96f1d02220664>).

Турецький експерт М. Озчубукчу також звертає увагу на те, що в результаті гарячих подій на лінії Ізраїль – Газа, які тривають із 7 жовтня 2023 р., інтенсивна підтримка Ізраїлю з боку Заходу та його заяви про скорочення збройової допомоги Україні почали відсувати Україну на другий план і підтримка Європейського Союзу з початку війни почала падати. Водночас, на погляд аналітика, Туреччина є єдиною країною, яка встановлює діалог з обома сторонами як країна-гарант. Водночас, завдяки активному нейтралітету Туреччини, який виник через створення зони консенсусу, зміцнюється статус Анкари як потужного регіонального гравця, зазначає експерт. Ще один важливий момент візиту В. Зеленського до Туреччини, на думку М. Озчубукчу, стосувався як миру, так і нарощування двосторонньої співпраці з Україною. Це дуже важлива зустріч, особливо з погляду розвитку оборонної промисловості двох країн (URL: <https://tudpam.org/haber-analiz-cumhurbaskani-erdogandan-baris-zirvesi-cagrisi-erdogan-zelenskiy-gorusmesi>).

Візит, заяви сторін і перебіг розвитку українсько-турецької співпраці прокоментували в Росії, а також від імені підконтрольної їй влади Криму. Керівник МЗС РФ С. Лавров назвав запропоновану Україною «Формулу миру» «плодом хворої уяви». Кремль вважає, що формати обговорення врегулювання без Росії є несерйозними та сміховинними. Росія неодноразово заявляла про готовність до переговорів з Україною «з урахуванням реалій», про що зазначається в проросійському порталі в Севастополі «ForPost». Невизнаний депутат Держдуми РФ від Севастополя, член Комітету з міжнародних справ Д. Белік назвав «відмову В. Зеленського від мирного саміту за участі Росії порочною звичкою самозакоханої людини». Його слова як реакцію всієї Держдуми наводить «РИА Новости». Колишній член меджлісу кримськотатарського народу, а сьогодні голова так званої Кримської міжнаціональної місії та керівник російського Рескомнацу З. Смирнов назвав зустріч у Стамбулі «провалом двосторонніх переговорів щодо врегулювання українського конфлікту» (URL: https://ru.krymr.com/a/ukrainskiy-krym-v-prioritetakh-kiyeva-i-ankary/32857214.html?fbclid=IwAR21HZXr05Ax6bc1GQnhTeCmM4_oFST9iYxuoXOOyfTFJ-blTsZNi2TrLZ8).

На жаль, сьогодні представники керівництва деяких навіть західних країн, від яких очікувалася беззастережна підтримка офіційного Києва в його боротьбі проти російської навали, займають позицію, наближену до тієї, якої притримується міністр закордонних справ Швейцарії І. Кассіс: «На багатосторонніх конференціях у різних країнах Україна просуває свою “Формулу миру”, яка, серед іншого, передбачає виведення російських військ. Швейцарія планує провести таку конференцію до початку літа. На неї, як і на попередні такі заходи, не запросили Росію». Крім того, І. Кассіс пропонує

досить сумнівну ідею про те, що участь у такому заході Китаю, Бразилії, Індії та Південно-Африканської Республіки «може зіграти важливу роль». «Участь альянсу БРІКС дуже важлива, тому що ці країни мають відносини з Росією... Усе це може створити цей колективний рух, щоб залучити країни, які перебувають далеко від конфлікту, але можуть відігравати певну роль у впливі на Китай і Росію», – зазначає голова МЗС Швейцарії (URL: https://lb.ua/world/2024/01/14/593726_golova_mzs_shveytsarii_zaklikav.html).

Отже, візит Президента В. Зеленського в Стамбул ще раз підтвердив, що Україні в розв'язаній РФ війні необхідно розраховувати насамперед на саму себе – на свою армію, економічну базу, волонтерів і громадянське суспільство в цілому. Тоді допомога партнерів стане важливою, але не критичною, як сьогодні, складовою в протистоянні російській агресії.

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Європейське турне спецпредставника КНР Лі Хуея

Китай може відіграти важливу роль для припинення агресії Росії проти України, але китайське керівництво вважає війну Росії проти України «українською кризою». Пекін заявляє, що для врегулювання «кризи в Україні» необхідно провести міжнародну мирну конференцію, визнану Україною та Росією, під час якої країни мали б можливість відверто висловити свої позиції й домовитися про врегулювання суперечок. Про це на пресконференції в кулуарах сесії законодавчого органу КНР зазначив міністр закордонних справ Китаю Ван Ї. «Китай підтримує скликання міжнародної мирної конференції, на яку погодяться і Україна, і Росія, у якій усі сторони братимуть участь на рівних правах та матимуть можливість неупереджено й чесно обговорити всі мирні плани», – заявив Ван Ї.

Він учергове нагадав про оприлюднений минулого року «мирний план Китаю з 12 пунктів» та місії спецпредставника уряду КНР Лі Хуея з «човникової дипломатії» для сприяння врегулюванню ситуації в Україні, а також укотре підкреслив незмінність позиції Китаю стосовно якнайшвидшого припинення бойових дій і повернення до дипломатії в «українській кризі». «Усі наші зусилля спрямовані на досягнення однієї мети – прокласти шлях до припинення збройного конфлікту та початку мирних переговорів», – зазначив Ван Ї (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3836603-kitaj-proponue-sklikati-miznarodnu-konferenciu-dla-vreguluvanna-krizi-v-ukraini.html>. 2024. 7.03).

При цьому він не говорив про виведення російських військ з України. Натомість китайський міністр закордонних справ наголосив, що його країна продовжить відігравати конструктивну роль для пошуку політичного врегулювання «конфлікту». За словами Ван Ї, минулий досвід показує, що конфлікт, коли він затягується, має тенденцію до погіршення й ескалації,

навіть до немислимих для сторін масштабів, а за відсутності мирних переговорів неправильне сприйняття та прорахунки накопичуватимуться й можуть призвести до ще більшої кризи. «Пекін сподівається на якнайшвидше відновлення миру й стабільності на європейському континенті та готовий надалі відігравати конструктивну роль у досягненні цієї мети», – заявив китайський міністр (URL: <https://zn.ua/ukr/war/kitaj-pidtrimuje-provedennja-mizhnarodnoho-samitu-dlja-sprijannja-pripinennju-vijni-rf-proti-ukrajini.html>. 2024. 7.03).

При цьому він наголосив на важливості відносин з Росією. Ван Ї привітав нинішній стан китайсько-російських відносин, назвавши їх новою моделлю «співпраці великих держав».

Ці заяви Ван Ї з'явилися на тлі візитів спецпредставника Китаю в справах Євразії Лі Хуея в Росію, Україну та ряд країн ЄС для обговорення війни. Це вже друга така «миротворча місія» Пекіну. Лі Хуей відвідував регіон минулого року, провівши переговори в Москві, Києві та ряді європейських столиць. У межах нового турне китайський спецпредставник вже зустрівся із заступником міністра закордонних справ Росії М. Галузіним у Москві.

У Міністерстві закордонних справ Китаю заявили, що візит спеціального представника в справах Євразії Лі Хуея до України, Росії та Європи потрібен для «підготовки шляху до мирних переговорів». Про це на брифінгу повідомила речниця МЗС КНР Мао Нін. «Основною метою цього раунду човникової дипломатії є досягнення консенсусу для припинення конфлікту та підготовки шляху до мирних переговорів. Китай готовий продовжувати грати свою роль і вносити більше мудрості в політичне врегулювання», – зазначила Мао Нін.

Як інформують ЗМІ, спецпредставник уряду Китаю з питань Євразії Лі Хуей у Москві під час зустрічі з М. Галузіним обговорив питання війни РФ проти України. Зазначається, що Лі Хуей і М. Галузін провели «дуже активний і ґрунтовний обмін думками на тему української кризи». «Було наголошено, що будь-яке обговорення політико-дипломатичного врегулювання неможливе без участі Росії та врахування її інтересів у сфері безпеки», – ідеться в повідомленні МЗС РФ (URL: <https://kiev.informator.ua/uk/v-meriji-klichka-hochut-zbilshiti-vitrati-na-pomichnikiv-deputativ-na-132-7-milyona>; <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3835027-specpredstavnik-kitau-obgovoriv-u-moskvi-z-zastupnikom-lavrova-vijnu-proti-ukraini.html>. 2024. 3.03).

Щоправда, в інформації МЗС Китаю про цю зустріч, яку оприлюднили пізніше, не згадується про обов'язкову участь Москви в обговоренні припинення війни. Натомість наводяться слова Лі Хуея про історичний досвід, який засвідчує, що будь-який конфлікт зрештою має врегулюватися шляхом переговорів. «Чим гостріший конфлікт, тим більше ми не повинні відмовлятися від зусиль для діалогу», – цитує спецпосланця зовнішньополітичне відомство Китаю.

Після візиту до Москви Лі Хуей 4 березня відвідав Брюссель, де зустрівся з керівниками Європейської служби зовнішньої діяльності. Сторони обговорили війну в Україні. Спецпосланець Китаю на зустрічі в Брюсселі вимагав зняти санкції з китайських компаній, що постачають товари до РФ. На перемовинах з керівниками управління зовнішньополітичної служби ЄС із питань Східної Європи та Центральної Азії М. Зіббертом, а також Азії й Тихоокеанського регіону Н. Кварнстрьомом він також зауважив, що Пекін «рішуче заперечує» проти додавання в цей перелік компаній з КНР і закликає «повернутися на правильний шлях діалогу та консультацій» (URL: <https://www.dw.com/uk/u-es-poslanec-ksnr-vimagav-znati-sankcii-z-kompanij-sodopomagaut-rf/a-68448087>. 2024. 6.03).

У свою чергу представники Європейської служби зовнішньої діяльності нагадали Лі Хуею, що ще на саміті в грудні 2023 р. ЄС висловлював занепокоєння щодо значних обсягів продукції подвійного призначення та передових технологій, які експортують з Китаю до російського військово-промислового комплексу. «У цьому контексті ЄС закликав Китай зробити ефективні кроки в межах своєї юрисдикції, щоб обмежити потоки цих найбільш чутливих товарів», – наголошується в повідомленні.

При цьому ЄС знов закликає Китай вплинути на Росію. «Сторона ЄС підкреслила повну відповідальність Росії за неспровоковану й невинуватну агресію, підкресливши, що повага до принципів Статуту ООН, суверенітету та територіальної цілісності України має бути наріжним каменем будь-якого остаточного врегулювання», – ідеться в повідомленні.

Також під час зустрічі з Лі Хуеєм представники ЄС наголосили, що війна в Україні є загрозою для безпеки блоку. «Сторона ЄС підкреслила, що очікує, що Китай закликатиме Росію поважати принципи суверенітету, незалежності та територіальної цілісності негайно й безумовно, вивівши всі сили і військову техніку з усієї території України в межах її міжнародно визнаних кордонів», – ідеться в повідомленні дипломатичної служби ЄС (URL: <https://espresso.tv/svit-vizit-spetspredstavnika-li-khueya-v-bryussel-es-zaklikav-kitay-obmezhati-postachannya-peredovikh-tekhnologiy-do-rf>. 2024. 5.03).

Також сторона ЄС висловила серйозну стурбованість тим, що передові технології й надалі експортуються з Китаю до військово-промислового комплексу Росії. «У цьому контексті ЄС закликав Китай вжити ефективних заходів у межах своєї юрисдикції для обмеження потоків цих найбільш чутливих товарів», – наголосили у ЄС.

Після Брюсселю Лі Хуей відвідав Варшаву, де зустрівся із заступником міністра закордонних справ Польщі В. Т. Бартошевським. Між ними відбулася ґрунтовна розмова. Зокрема, польська сторона підкреслила, що агресія РФ проти України залишається ключовим викликом для регіональної та глобальної безпеки. Наголошувалося на необхідності відновлення територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів

та утримання від погроз застосування сили як основи для мирного врегулювання конфлікту.

Як повідомляє МЗС Польщі, Варшава також зазначила, що підтримка жертви агресії є не лише правом, а й обов'язком усіх членів міжнародного співтовариства, особливо постійних членів Ради Безпеки ООН. «Вона закликала китайську сторону не демонструвати політичну, економічну та військову підтримку Росії як агресору. Заступник міністра В. Т. Бартошевський наголосив на несхваленні будь-яких спроб виправдати агресію “законними міркуваннями безпеки”», – ідеться в заяві (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/03/7/7181238>. 2024. 7.03).

За повідомленнями ЗМІ, Польща засудила погрози РФ застосувати ядерну зброю, а також мілітаризацію російськими військами Запорізької атомної електростанції на незаконно окупованій території України, адже, на думку Варшави, ці дії створюють небезпечний прецедент і можуть мати негативні наслідки не лише для Східної Європи, а й для всієї міжнародної спільноти. «Польща цінує протидію Китаю російським загрозам та розраховує на конкретні дії, зокрема щодо забезпечення ядерної безпеки в Україні, зокрема на рівні Міжнародного агентства з атомної енергії», – ідеться в пресрелізі МЗС Польщі.

У свою чергу спецпредставник КНР зазначив, що Китай не є стороною конфлікту, ситуація в Україні не відповідає нічийим інтересам.

Ситуацію прокоментував науковий співробітник Тайванського інституту досліджень національної оборони та безпеки Ю. Пойта. Він назвав дуже чіткими формулювання зовнішньополітичного відомства Польщі під час зустрічі зі спецпредставником КНР.

Експерт зазначив, що, крім заяв про необхідність відновлення територіальної цілісності України, ці формулювання містять: аргументи, що російське вторгнення – це справа не тільки України, а й Польщі, усієї Європи та світу, бо воно «становить пряму загрозу регіональній і глобальній безпеці»; критику Китаю за його допомогу Росії; заклик до Китаю, що він повинен практично зіграти конструктивну роль, і Польща розраховує на конкретні дії, спрямовані на забезпечення ядерної безпеки в Україні.

Після зустрічі з представниками польської влади Лі Хуей 7 березня прибув до Києва. Як інформують ЗМІ, китайська та українська делегації зустрілися в Офісі Президента. Брифінг відбувся під головуванням керівника ОП А. Єрмака. Зустріч було присвячено здебільшого безпековим питанням.

Під час зустрічі з Лі Хуеєм А. Єрмак наголосив на важливості того, щоб представники КНР почули про «ситуацію на фронті, про те, що відбувається та де ми перебуваємо, з перших вуст. «Ми цінуємо партнерство з Китаєм і сподіваємося, що сьогоднішні перемови стануть ще одним кроком до поглиблення та зміцнення наших відносин», – зазначив А. Єрмак (URL: <https://www.rfi.fr/uk>. 2024. 8.09).

У брифінгу взяли участь також представники ГУР, Генштабу ЗСУ, Міністерства енергетики, а також уповноважений Верховної Ради з прав

людини Д. Лубінець, представники групи Макфола – Єрмака, яка контролює впровадження антиросійських санкцій.

Під час зустрічі особливо наголошувалося на постачанні Росії зброї: китайській делегації продемонстрували зразки уламків збитої ракети та інші елементи засобів ураження виробництва КНДР, якими армія РФ атакувала українські міста.

Українська сторона повідомила, що Росія використовує складники з третіх країн для виробництва озброєння, зокрема ударних безпілотників, розвідувальних дронів, ракет, оптичних приладів, навігаційних систем і деталей до літаків. Також учасники зазначили, що ці складники стають частинами засобів ураження, які застосовуються проти цивільних.

Представники Міненерго поінформували делегацію КНР про ситуацію з ядерною та радіаційною безпекою в умовах війни, зокрема й на захопленій росіянами ЗАЕС. Під час зустрічі обговорили випадки порушення Росією Женевської конвенції про поводження з полоненими. «Україна постійно шукає нові підходи щодо повернення громадян, незаконно затриманих Росією. І шукає нових партнерів, які потенційно можуть пришвидшити процес повернення українських військовополонених, цивільних заручників і дітей», – наголосив уповноважений Верховної Ради з прав людини Д. Лубінець.

Як інформують ЗМІ, в Офісі Президента повідомили, що «сторони обговорили перспективи встановлення справедливого миру для України, відновлення територіальної цілісності та суверенітету на основі української «Формули миру»».

Якихось важливих заяв з боку китайської сторони не було, проте в МЗС КНР зустріч оцінили позитивно. «Спеціальний представник Лі Хуей провів у Києві відверті та дружні переговори з керівником Офісу Президента України А. Єрмаком, першим віцепрем'єр-міністром та міністром економіки Ю. Свириденко та міністром закордонних справ Д. Кулебою щодо китайсько-українських відносин та української кризи», – ідеться в повідомленні.

Оцінюючи турне Європою Лі Хуея, експерти зазначають, що на якийсь прорив у відносинах між Пекіном, Заходом і Києвом ніхто не сподівався. Адже Китай оцінює повномасштабну війну Росії проти України в контексті свого протистояння зі США, і грати суто в інтересах країни-агресора не входить у його плани. Однак для подальших дій Пекіну важливо знати позиції Києва та Москви. Про це заявив політолог В. Фесенко. «Китай грає у своїх інтересах, сприймає нинішню війну в контексті свого протистояння зі США, тому в цьому плані Китай ближче до Росії, на жаль. Але грати в інтересах Росії, на російському боці, Китай не буде, тому що це йому теж не дуже вигідно», – зазначив експерт (URL: <https://uatv.ua/uk/vizyt-spetspredstavnyka-kytayu-li-hueya-do-moskvy-komentar-politologa>. 2024. 7.03).

Він вважає, що китайська так звана миротворча місія відновилася на тлі підготовки до проведення Глобального саміту миру за українською «Формулою миру». «Україна запросила Китай. Китай роздумує, бо там

можуть бути американці, але зондує ситуацію. Тому для зондажу й поїхав їхній спецпредставник. Зауважте, як Москва відреагувала, там сказали, що не може бути мирних переговорів без Росії. А чому вони так сказали, а? Тому що їх на цей Глобальний саміт миру не запрошують», – наголосив політолог.

За словами В. Фесенка, росіяни вважають, що без них дискусій щодо миру не може бути. «Вони поскаржилися Лі Хуею, посилаючи сигнал, мовляв, і ви теж не беріть участі. Але Китай відстежуватиме ситуацію, а визначатися буде в останній момент – брати участь чи не брати участь. Але не стільки, щоб підіграти Росії, скільки визначитися самим, як діяти далі і щодо Глобального саміту миру, і щодо мирних переговорів, які вони хочуть самі ініціювати й самі контролювати», – підкреслив В. Фесенко.

Натомість дипломат та експерт-міжнародник Р. Осипенко більш жорстко оцінив ситуацію. За його словами, за допомогою подібних поїздок Китай хоче схилити українську владу до переговорів з Москвою. «Зараз шальки терезів перехилилися в бік Росії. Вона отримала Авдіївку. Вона зупинила допомогу від Сполучених Штатів Америки та частково від Європи. І все це дає вікна можливостей, які бачать у Кремлі, – змусити Україну сісти за стіл перемовин на не вигідних умовах з позицією, сильною для Москви та слабкою для Києва», – зазначає Р. Осипенко.

Він розцінює серію поїздок як завершувальну частину інформаційно-психологічної операції Кремля, почату понад пів року тому. «Улітку 2023 р. Росія почала кампанію в американській та європейській пресі: у статтях Кремль сіяв недовіру до того, що Росію можна перемогти, підриваючи доцільність допомоги Україні. Ця кампанія мала закінчитися перед переобранням Путіна десь у січні – лютому цього року. У РФ розуміли, що до виборів Путін є дуже вразливим. І йому потрібні були перемоги на полі бою, а також зупинка допомоги Україні від Заходу, щоб щось продемонструвати електорату», – підкреслив експерт.

Таку точку зору поділяє Д. Єфремов, експерт Української асоціації китаєзнавців. Він зазначає, що це вже друга спроба Пекіна перехопити ініціативу щодо закінчення війни Росії проти України з моменту публікації китайського «мирного плану» 24 лютого 2023 р.

Утім, на думку експерта, за цей рік у баченні Пекіну нічого не змінилося. Здійснивши таку розвідку рік тому, у Пекіні зрозуміли, що жодна зі сторін поки що не готова до поступок і перемовин. «Тепер вони побачили відхід ЗСУ з Авдіївки, певне зникнення підтримки України з боку США... Така ситуація, імовірно, розглядається в Пекіні як нові можливості, аби їхній представник приїхав знову, оскільки вони зацікавлені в закінченні війни. І наразі Україна виглядає для них слабшою, а отже, може бути більш поступливою щодо китайських пропозицій», – зазначив Д. Єфремов (URL: <https://www.kyivpost.com/uk/post/28872>. 2024. 1.03).

Разом з тим Д. Єфремов не вважає, що чергова «човникова дипломатія» Китаю матиме швидкі результати: «Їхній представник знову зробить

“зондування” і, можливо, спробує виступити з більш чіткою заявою за підсумками своїх візитів по столицях».

Утім, за словами експерта, Україні необхідно покращувати відносини з Китаєм. «Для нас важливо залучити Китай до “Формули миру”. Для нас важливо залучити Глобальний Південь конкретно на наш бік. Усе це матиме вплив, і буде реальна, конкретна – не абстрактна – політична ізоляція Росії. За політичною ізоляцією завжди йде ізоляція економічна. І мілітарна. Це дуже важливі кроки», – наголошував В. Зеленський у вересні 2023 р.

Навіть сам факт публічної комунікації між Україною й Китаєм посилює ізоляцію Російської Федерації на міжнародній дипломатичній арені. «Якщо Пекін говорить з Києвом про мир в Україні без Москви, це виглядає так, що він підтримує українську позицію, навіть якщо не говорить про це жодним чином. Тому для Києва важливо добитися від китайської сторони будь-якої комунікації», – наголосив Д. Єфремов.

Аналітик Українського інституту майбутнього І. Куса не сподівається на великий позитив від візиту Лі Хуея. За його словами, візит спецпредставника Китаю в справах Євразії Лі Хуея не призведе до перезапуску мирного процесу з питання припинення війни Росії проти України. «З огляду на історично холодну позицію Пекіну щодо українських ініціатив і дипломатичні перегони зі США, навряд чи візит Лі Хуея дасть якісь результати. Так склалося, що китайська сторона вважає Київ повністю залежним від Вашингтону. Той факт, що Китай узяв участь тільки в одній із чотирьох зустрічей за “Формулою миру”, свідчить про те, що він, по-перше, не хоче сваритися з РФ, а по-друге, не хоче підтримувати західний тренд», – зазначив експерт (URL: <https://www.stolica.news/chy-zdatna-chovnykova-dyplomatiia-kytaiu-zapustyty-myrnyu-protses-dumka-analytika>. 2024. 8.03).

На його думку, у будь-якій ситуації Китай насамперед слідує своїм інтересам, тому є сумніви щодо щирості його амбіцій стати посередником у врегулюванні російсько-української війни. Можливо, він готовий надати майданчик для переговорів, але, вочевидь, в Україні немає довіри. Адже думка Китаю щодо того, яким має бути мир, відрізняється від позиції України. Зокрема, Пекін не повністю підтримує «Формулу миру» Президента В. Зеленського.

І. Куса пояснив, що деякі пункти української ініціативи, наприклад ядерна безпека, цікавлять Китай, але частину з них він вважає нездійсненними. Зокрема, це стосується негайного виведення російських окупантів з України. «Китайці вважають це нереалістичним, як і багато інших незахідних країн. Вони вважають, що неможливо розпочинати переговори з такої вимоги, це максималістська умова України, яка, по суті, ставить хрест на перезапуску переговорного процесу. Вони хочуть компромісу: або змінити формулу миру, або взяти інший план за основу переговорів», – наголосив експерт (URL: <https://www.stolica.news/shcho-z-pozytsiieiu-kytaiu-shchodo-viyny-i-chomu-tse-vazhlyvo-dlia-ukrainy-dumka-eksperta>. 2024. 8.03).

Проте, на його думку, на компроміси українська влада йти не готова, оскільки це сприйматиметься як «зрада» і відмова від територій.

При цьому І. Куса підкреслив, що думка Китаю важлива для України, і не лише через політичні причини. Адже Китай продовжує бути для нас одним з найбільших торгових партнерів. «Плюс, як виявилось, Китай став джерелом для покупки комплектуючих для дронів і не тільки. Вони продають їх і в Росію, але це все одно хороше дешеве джерело, що нам вигідно», – уточнив експерт.

На думку експертів, Китай не бажає повної поразки Росії, адже це означатиме втрату єдиного надійного союзника Пекіну в конкуренції зі Сполученими Штатами Америки. Напевно, за ці понад два роки в жодного українця не залишилося ілюзій, за кого грає КНР і чію сторону підтримує.

Проте заради справедливості ще раз варто підкреслити, що Китай не має наміру рятувати сусідню недоімперію від поразки на полі бою в Україні та жертвувати своїм благополуччям. Про це дуже красномовно говорять практичні його кроки, про які не повідомляє жодне місцеве ЗМІ, зокрема в питанні дотримання антиросійських санкцій. З останнього: три із чотирьох найбільших китайських банків – Industrial and Commercial Bank of China, China Construction Bank та Bank of China – від початку 2024 р. припинили приймати платежі з російських підсанкційних фінансових установ (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3834282-covnikova-diplomatia-kitau-cogo-cekati-vid-drugoi-misii-specposlanca-pekina.html>. 2024. 1.03).

Причому ці банки почали відхиляти всі перекази від підсанкційних фінансових організацій РФ, незалежно від системи проведення платежів – SWIFT, російська СПФС чи китайська CIPS. І це не перший випадок, коли китайці вміло суміщають гучну критику західних санкцій з їх тихим фактичним дотриманням і не зважають на благання про допомогу з Москви. Це, звичайно, не означає, що ситуація для росіян стала критичною, бо лазівки країна-контрабандист знайде, але добре ілюструє китайську політику.

Разом з тим, на думку експертів, важливо враховувати, що Китай має велику політичну вагу на країни Глобального Півдня, що може бути вигідним для України. У Пекіну залишаються важелі тиску на Росію, оскільки його частка на ринку країни-агресора зростає. Але не факт, що в разі спроби тиску на російського диктатора В. Путіна з боку Китаю в економічних питаннях буде ефект. У будь-якому випадку Китай для України є цінним партнером і краще, щоб він зберігав такий нейтралітет, ніж почав відкрито надавати військову допомогу Росії.

Візит В. Зеленського до Албанії: підсумки в оцінках експертів

Президент України В. Зеленський 28 лютого здійснив офіційний візит до Албанії, де провів ряд зустрічей з керівництвом країни та лідерами Балканського регіону, а також узяв участь у саміті Україна – Південно-Східна Європа. Це перший візит Президента України на Балкани від початку повномасштабного вторгнення Росії, а форум у такому форматі відбувся вже вдруге – раніше подібний захід відбувся в Афінах.

Дипломатичні відносини між Україною та Республікою Албанія (РА) було встановлено 13 січня 1993 р. Утім Посольство України в Албанії почало працювати лише з 1 вересня 2020 р., а Посольство Албанії в Україні досі не відкрито. Водночас країни мають доволі тісні економічні зв'язки. У 2020 р. обіг товарами й послугами між Україною та Албанією становив 41,0 млн дол., при цьому експорт українських товарів і послуг до Албанії становив 31,5 млн дол., імпорт товарів та послуг з Албанії в Україну – 9,5 млн дол. У 2021 р. обсяг торгівлі зріс до 51,37 млн дол. (експорт – 39,5 млн дол., імпорт – 11,8 млн дол.), у 2022 р. знизився – до 34,61 млн дол. З 2023 р. товарообіг знову почав зростати. У структурі експорту українських товарів до Албанії переважають поставки чорних металів, жирів та олій тваринного або рослинного походження, зернових культур, алкогольних і безалкогольних напоїв, деревини та виробів з деревини, молока, молочних продуктів, яєць, меду, насіння й продуктів олійних рослин. У структурі імпорту з Албанії домінують поставки овочів, чорних металів, палива мінерального, нафти й продуктів її перегонки, виробів з чорних металів, взуття, одягу, їстівних плодів, горіхів тощо (URL: <https://albania.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/torgovelnno-ekonomichne-spivrobotnictvo-mizh-ukrayinoyu-ta-albaniyeyu/torgovelnno-ekonomichne-spivrobotnictvo>).

З початком російської агресії Албанія підтримує Україну у її протистоянні ворогу. Як член НАТО Албанія ввела санкції проти Росії через окупацію України, а також надавала допомогу Києву протягом двох років повномасштабної війни. Наразі Албанія, як і Україна, перебуває на етапі перемовин з Євросоюзом щодо членства у ЄС (URL: <https://www.kyivpost.com/uk/post/28698>).

У межах візиту до Республіки Албанія Президент В. Зеленський зустрівся з Прем'єр-міністром Албанії Е. Рамою. Глава держави подякував уряду та народу Албанії за міцну підтримку України в боротьбі з російським агресором. «З перших днів повномасштабного вторгнення Албанія підтримувала Україну, нашу боротьбу за свободу й територіальну цілісність. Також ми ніколи не забудемо теплого ставлення вашого суспільства до українців, які були змушені залишити домівки через війну», – зазначив

В. Зеленський (URL: <https://www.president.gov.ua/news/u-tirani-prezident-zustrivsyia-z-premyer-ministrom-albaniyi-89381>).

Він відзначив оборонну допомогу, яку Албанія надала Україні, а також подякував за ухвалення албанським урядом рішення про виділення нового траншу військової підтримки, зокрема техніки та боєприпасів. Президент і Прем'єр-міністр обговорили нагальні оборонні потреби України та подальшу співпрацю в цій сфері, зокрема спільне виробництво озброєнь. Глава держави висловив сподівання, що Албанія й далі прийматиме на оздоровлення українських дітей і допомагатиме в реабілітації поранених захисників України.

В. Зеленський відзначив активну роботу Албанської Республіки щодо реалізації української «Формули миру» та готовність Е. Рами взяти участь у майбутньому Глобальному саміті миру у Швейцарії. Під час зустрічі сторони також обговорили роботу над двосторонньою безпековою угодою в межах Спільної декларації «Групи семи» про підтримку України, до якої приєдналася Албанія.

Президент подякував Албанській Республіці за долучення до санкцій ЄС проти агресора та підтримку 13-го санкційного пакета. Крім того, глава держави вручив Прем'єр-міністру Албанії орден Ярослава Мудрого I ступеня, яким його нагороджено за вагомий внесок у зміцнення міждержавної співпраці, підтримку державного суверенітету й територіальної цілісності України, популяризацію нашої держави у світі.

Під час зустрічі в Тирані Президент України В. Зеленський і Прем'єр-міністр Албанії Е. Рама підписали Договір про дружбу і співробітництво між Україною та Республікою Албанія. «Документ сприятиме розвитку співпраці з Албанією та зміцненню позицій України в Балканському регіоні», – вказано в повідомленні на сайті Президента України. Згідно з Договором, Україна та Албанія розвиватимуть взаємовигідне співробітництво в галузі торгівлі, економіки, науки й технологій, культури, освіти, охорони здоров'я, засобів масової інформації, туризму та спорту. Передбачається також встановлення комерційних контактів між державними й приватними підприємствами та організаціями двох держав.

Крім того, сторони співпрацюватимуть у сфері охорони довкілля, застосування екологічно чистих технологій та раціонального використання природних ресурсів.

Україна й Албанія забезпечуватимуть розширення контактів між громадянами та державними й недержавними організаціями, профспілками, навчальними та культурними закладами, молодіжними й спортивними організаціями двох держав.

Також Україна та Албанія співпрацюватимуть у питаннях боротьби з організованою злочинністю, тероризмом, наркоторгівлею, торгівлею людьми, контрабандою всіх видів цінностей, зокрема й культурних та історичних (URL: https://lb.ua/news/2024/02/28/600866_zelenskiy_edi_rama_pidpisali.html).

Президент України та Прем'єр-міністр Албанії обговорили оборонні потреби України та подальшу співпрацю в цій сфері, зокрема спільне виробництво озброєнь. Міністр закордонних справ України Д. Кулеба після зустрічі зі своїм албанським колегою І. Хасані написав на платформі «X», що Албанія має намір відкрити «найближчим часом» посольство в Києві. Міністр закордонних справ Албанії І. Хасані у свою чергу назвав візит В. Зеленського до Албанії «ключовим моментом для зміцнення двосторонніх зв'язків і солідарності з Україною у її героїчній боротьбі проти російської агресії». Відповідний запис він зробив у соціальній мережі «X».

Як заявив міністр закордонних справ України Д. Кулеба, Україна та Албанія – дві європейські країни, об'єднані спільними європейськими цінностями та спільним баченням майбутнього Європи. Він зазначив, що на перемовинах з міністром з питань Європи та закордонних справ Республіки Албанія І. Хасані вони обговорили також європейську інтеграцію України та членство в НАТО, а також повномасштабну агресію Росії.

«У цьому контексті ми також обговорили питання щодо притягнення Росії до відповідальності за злочини агресії та всі воєнні злочини, вчинені під час війни. Тому ми хотіли б активізувати наші зусилля на цьому напрямі. І в цьому контексті ми цінуємо включення Албанії до міжнародного реєстру збитків, завданих Росією в Україні», – зазначив Д. Кулеба.

Албанія є однією з ключових країн свого регіону в контексті підтримки України протягом війни, тож укладена угода закріпить уже існуючі взаємини та сприятиме їх подальшому розвитку, вважає Н. Іщенко експерт-міжнародник, редактор порталу «Балканський оглядач».

«Як не дивно, Україна та Албанія дуже повільно просувалися в налагодженні цих формальних юридичних дополітичних контактів, і вони не встигали за реальним співробітництвом. Нещодавно держсекретар США Е. Блінкен був в Албанії та назвав її країною, що входить до десятки країн за обсягами допомоги Україні відповідно до своїх розмірів і бюджету. Блінкен вважає Албанію ключовою країною Південно-Східної Європи щодо допомоги Україні. Тому дуже велике здивування викликає те, що тільки зараз підписується цей базовий договір, який зазвичай укладається, коли тільки починають налагоджувати дипломатичні відносини. Навіть посольства України в Албанії та Албанії в Україні відкрилися нещодавно, при чому не фізично, а саме в юридичному сенсі. До останніх років цього не було, що дуже дивно, адже Албанія – це не маленька острівна країна, вона доволі велика, як для Балкан, і доволі активна. Вона є членом НАТО й кандидатом на вступ у ЄС. Те, що ми почали нормальні робочі відносини з Албанією, є, скоріше, закріпленням уже пройдених нами етапів і закладенням фундаменту для майбутнього співробітництва», – вважає Н. Іщенко (URL: <https://hromadske.radio/news/2024/02/29/albania-je-kliuchovoiu-krainoiu-pivdenno-skhidnoi-yevropy-shchodo-dopomohy-ukraini-ekspertka-mizhnarodnytsia>).

Албанія також готова приєднатися до основної коаліції країн, яка працює над створенням спеціального трибуналу з метою покарання Росії. Про це зазначив міністр закордонних справ Д. Кулеба. У цьому контексті Н. Іщенко констатує, що «Албанія проявляє самостійну ініціативу, навіть не потрібно просити в неї допомогу. Влада Албанії ініціює різні види підтримки України, і робота з міжнародним правосуддям є одним з таких напрямів. Крім того, за відомостями Прем'єр-міністра Е. Рами, фейки, які колись поширювалися про албанців у Косово та які є подібними до тих, що зараз з'являються про українців, теж були ініційовані за російською підказкою. Тому Албанії є що розповісти про російську машину дезінформації у юридичних питаннях у міжнародних судах, і ця допомога є дуже важливою для України з практичної, а не лише моральної точки зору», – зазначає експерт-міжнародник.

У день візиту В. Зеленського до Албанії у її столиці Тірані відбувся саміт Україна – Південно-Східна Європа, у якому, крім лідерів України й Албанії, узяли участь Президент Сербії А. Вучич, Косово – В. Османі, Чорногорії – Я. Мілатович, Північної Македонії – С. Пендаровські, Молдови – М. Санду, Прем'єр-міністр Хорватії А. Пленкович, голова Ради міністрів Боснії і Герцеговини Б. Крішто. Дводенний захід мав на меті дати можливість лідерам Західних Балкан і Південно-Східної Європи обговорити, як вони можуть працювати разом та підтримувати Україну.

Війна Росії проти України є спробою знищити не лише незалежність нашої держави, а й загалом міжнародний порядок. Тому сьогодні всі у Європі мають бути готові захищати свій суверенітет. І Україна пропонує спільну роботу й копродукцію у сфері оборони, заявив Президент В. Зеленський за результатами саміту Україна – Південно-Східна Європа в Тірані. «Російська війна проти нашої держави є спробою знищити не лише нашу незалежність, а й загалом міжнародний порядок, у якому кожна нація має право жити вільно й заслуговує на повагу. Путін не поважає нікого й не хоче нікому дозволяти жити вільно. І саме в цьому сенс його війни. І саме тому, якщо його не зупинити зараз, він розширюватиме агресію», – наголосив Президент (URL: <http://www.golos.com.ua/article/377236>).

В. Зеленський висловив переконання, що сьогодні всі у Європі мають бути готові захищати свій суверенітет. Зокрема, для цього необхідно нарощувати виробництво зброї, і Україна пропонує спільні дії у сфері оборони. «Маємо робити все можливе, щоб не було жодної затримки в постачанні зброї для наших воїнів. Кожна пауза в постачанні, кожен сумнів, що світ готовий захищатися, – усе це надихає Путіна. Що більше він бачить наші дефіцити зброї, то більше думає, нібито зможе дотиснути Європу та Захід. Це вкрай небезпечна ситуація для кожної вільної нації. І сьогодні за результатами зустрічей, за результатами цього саміту ми маємо конкретні домовленості, зокрема щодо зміцнення української артилерії», – наголосив він.

Глава держави також акцентував, що кожна нація, яка сьогодні прагне бути частиною європейської і євроатлантичної спільноти та яка поділяє спільні цінності Європи і Євроатлантики, заслуговує на повноправну інтеграцію до відповідних альянсів. «Україна підтримує інтеграцію Балканських держав, і ми вдячні за підтримку інтеграції України», – заявив він.

Глава держави подякував усім присутнім на саміті лідерам держав за згоду взяти участь у Глобальному саміті миру, проведення якого заплановано у Швейцарії. «Ми можемо зробити цей саміт миру та всю роботу щодо "Формули миру" результативними. Війну завжди починає хтось один. А от мир – це завжди спільна робота. Усіх тих, хто поважає правила. Усіх тих, хто поважає інші народи. Усіх тих, хто справді цінує життя. Світ більший, ніж будь-який агресор. І саме тому я впевнений: відновлення чесного миру можливе. І ми маємо це зробити», – наголосив В. Зеленський.

Прем'єр-міністр Албанії Е. Рама зі свого боку відзначив підтримку України у її праві на територіальну цілісність, свободу вибору та демократію. «Усі люди нашої країни залишаються з Україною, підтримують її неухильно та продовжать підтримувати Україну так довго, як це буде потрібно й доки не настане справедливий мир. Громадяни Албанії підтримують вас і хочуть, щоб Україна не прогала цю війну, а перемогла», – зазначив він. Е. Рама також зауважив, що український народ одночасно бореться з агресором і працює над реформами, зокрема й необхідними для інтеграції у Європейський Союз.

У межах саміту В. Зеленський провів ряд двосторонніх зустрічей. «Зміст усіх переговорів цілком прагматичний. Разом можемо дати нашим народам більше безпеки, більше робочих місць, більше економічного зростання», – резюмував ці двосторонні переговори глава Української держави.

Зокрема, зустрічі відбулися з Прем'єр-міністром Хорватії А. Пленковичем, Президентом Чорногорії Я. Мілатовичем, Президентом і Прем'єр-міністром Північної Македонії С. Пендаровським та Т. Джафері, з Президентом Молдови М. Санду, Президентом Сербії А. Вучичем і головою Ради міністрів Боснії і Герцеговини Б. Крішто.

Глава держави у своєму телеграмі поінформував про деталі цих перемовин. «Зміст усіх переговорів цілком прагматичний. Разом можемо дати нашим народам більше безпеки, більше робочих місць, більше економічного зростання», – написав він (URL: <https://novynarnia.com/2024/02/28/zelenskyj-pidbyv-pidsumky-provedenyh-zustrichej-u-mezhah-samitu-z-krayinamy-zahidnyh-balkan>).

Президент України В. Зеленський і Прем'єр-міністр Хорватії А. Пленкович домовилися сприяти укладенню угод між Україною та хорватськими приватними компаніями в галузі розмінування, рятувального обладнання і виробництва БПЛА.

Під час зустрічі з Президентом Чорногорії Я. Мілатовичем ішлося про лікування та реабілітацію українських військових у Чорногорії. Український лідер висловив подяку чорногорському колезі за підтримку Вільнюської декларації «Групи семи» та «Формули миру».

«Під час переговорів із Президентом Північної Македонії С. Пендаровським говорили про актуальні оборонні потреби України. З Прем'єр-міністром Північної Македонії Т. Джафері підписали спільну декларацію щодо євроатлантичної інтеграції України», – повідомив В. Зеленський.

З лідером Молдови М. Санду Президент обговорив останні події в Придністровському регіоні Молдови та зусилля Росії щодо дестабілізації ситуації в регіоні. Окрему увагу сторони приділили функціонуванню експортних коридорів для транспортування української продукції територією Молдови.

«Участь Сербії в реалізації “Формули миру” важлива. Під час зустрічі з Президентом Сербії А. Вучичем скоординували подальші контакти з метою підтримання “Формули миру” якнайбільшою кількістю країн. З головою Ради міністрів Боснії та Герцеговини Б. Крішто обговорили питання оборонної співпраці. Розповів про потреби України в артилерії та засобах ППО. Дякую за готовність узяти участь у першому Глобальному саміті миру», – заявив В. Зеленський.

За його словами, «усі деталі зараз публічно озвучувати не варто, але можу сказати: вдалося досягти саме того, на що ми й розраховували. Плюс усі учасники саміту, усі країни Південно-Східної Європи візьмуть участь у Глобальному саміті миру – першому саміті щодо “Формули миру” на рівні лідерів. Він запланований у Швейцарії. І вже бачимо можливості для широкого представництва країн світу», – заявив В. Зеленський (URL: <https://www.dw.com/uk/zelenskij-anonsuvav-bilse-artilerii-dla-ukraini-ta-novi-spilni-virobnictva-zbroi/a-68411121>).

За результатами саміту всіма його учасниками було підписано декларацію з 12 пунктів, у якій, зокрема, зазначено, що російська військова агресія проти України залишається найбільшою загрозою європейській безпеці, є грубим порушенням міжнародного права та злочином проти українського народу.

У документі лідери країн підтвердили свою непохитну підтримку незалежності, суверенітету й територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів станом на 1991 р. і заявили, що залишаються відданими наданню Україні необхідної підтримки для перемоги над російською агресією стільки, скільки буде потрібно для досягнення справедливого миру. Вони також закликали всю міжнародну спільноту рішуче посилити підтримку України у її боротьбі за свободу, незалежність і територіальну цілісність.

Лідери країн, що підписали декларацію, засудили наміри Російської Федерації провести президентські вибори на тимчасово окупованих

територіях України, що є кричущим порушенням міжнародного права, і висловили готовність брати участь у реалізації «Формули миру» Президента України та в інавгураційному саміті миру.

Відомо, що лідери країн Південно-Східної Європи заявили, що повномасштабна агресивна війна Росії проти України продемонструвала критичну необхідність об'єднаної та сильної Європи, здатної протистояти глобальним викликам, і підтвердили свою рішучість активізувати спільні зусилля для забезпечення подальшого прогресу та взаємної підтримки наших країн на шляху до членства регіону Західних Балкан, України, Республіки Молдова та Грузії у Європейському Союзі.

«Лідери країн-підписантів також заявили про свою підтримку права України обирати власні безпекові домовленості. Країни-члени НАТО та країни-аспіранти схвалюють кроки, зроблені на шляху до її майбутнього членства в НАТО, і підтримують Україну у її прагненні стати членом Альянсу щойно це дозволять безпекові умови», – ідеться в документі.

Учасники саміту підтвердили необхідність покарання осіб, відповідальних за злочин агресії, злочини проти людяності та інші жорстокі злочини, скоєні Росією проти України, і домовилися співпрацювати та зосередити свої зусилля на поверненні незаконно й нелегально депортованих і примусово переміщених українських дітей.

Крім того, країни-підписанти зобов'язалися посилити зусилля в боротьбі з дезінформацією, включно з фейковими наративами про війну, і брати участь у повоєнному відновленні, реконструкції України та розмінуванні її території (URL: <https://pravdatutnews.com/politics/2024/02/28/37860-lidery-krayin-pivdenno-shidnoyi-uevropy-pidpysaly-deklaraciyu-na>).

У декларації також мали бути пункти про введення санкцій проти Росії та зловмисний російський вплив у регіоні, однак, як заявив перед опублікуванням документа Президент Сербії А. Вучич, на його прохання їх прибрали. Мотив такого прохання є цілком зрозумілим і чітко відповідає його зовнішньополітичній стратегії, яку можна охарактеризувати як «сидіння на кількох стільцях», зазначає І. Федик, експерт Центру досліджень армії, конверсії і розброєння. За його словами, без вищевказаних двох пунктів Президент Сербії легко зможе «продати» свою участь у саміті і Заходу, який наразі тисне на нього через серйозні порушення під час останніх виборів, і Москві, яка зі скреготом зубів спостерігає за подібними зовнішньополітичними маневрами свого головного балканського партнера. «Заходу Вучич надсилає таке повідомлення: раз я в Тирані і зустрічаюся з Зеленським, значить я – на правильному боці історії. Кремлю та проросійським виборцям, які становлять немалу частку його електорату, Президент Сербії пропонує таке: я взяв участь у саміті з Україною, але в таких важливих питаннях, як санкції і визнання зловмисного впливу Росії, я стояв горою, відстояв російсько-сербські інтереси та не допустив їх попадання в підсумкову декларацію», – зауважив експерт.

Загалом, на переконання І. Федика, саме проведення такого саміту, який хоча й називався «Україна – Південно-Східна Європа», але де-факто був самітом Україна – Балкани (плюс Молдова), однозначно є позитивом. За словами експерта, ще донедавна Україна та Балканський регіон були своєрідними «островами», між якими не було стабільного сполучення. Його відсутність була зумовлена, зокрема, тим, що протягом тривалого часу ці «острови» дивилися та сприймали одне одного крізь призму, яку їм роками нав'язувала Москва. Звідси випливає й багато міфів і стереотипів в Україні про Балкани, а на Балканах про Україну. Наразі вони починають руйнуватися, і, як результат, Україна стає ближчою та більш зрозумілою для Балкан, а Балкани – для нас. Крім того, Україна й країни Балканського регіону мають достатній потенціал для взаємовигідного співробітництва. Наразі настав час для реалізації цього потенціалу, зазначає експерт Центру досліджень армії, конверсії і роззброєння (URL: <https://glavcom.ua/publications/nespodivaniy-vizit-shcho-priviz-zelenskij-z-albaniji-988468.html>).

Говорячи про значення саміту Україна – Південно-Східна Європа, що відбувся в Тирані, експерт Українського інституту майбутнього І. Попов зауважив, що участь у ньому Президента В. Зеленського надала не лише додаткового імпульсу двостороннім відносинам з Албанією, а й можливість зустрітися з лідерами одразу кількох країн Південно-Східної Європи. Важливо, що було підписано спільну декларацію, яка, зокрема, містить пункти про підтримку української «Формули миру» та про засудження спроб Росії провести «вибори» на тимчасово окупованих територіях. Позиція цих країн і їхні голоси на міжнародній арені для України дуже важливі, вважає І. Попов (URL: <https://uatv.ua/uk/znachennya-samitu-ukrayina-pivdenno-shidna-evropa-dlya-kyueva-otsinyv-ekspert>).

«У дипломатії кожна країна, велика чи маленька, все одно має свій один голос. І тому голосування цих країн у міжнародних організаціях дуже важливі. Як і те, що вони всі підтримали українську формулу миру, усі делегуватимуть своїх представників на інавгураційний Глобальний саміт миру, який уже готується до проведення в Женеві», – наголосив І. Попов.

Водночас дипломатичною перемогою, за словами експерта, можна назвати те, що підсумкову декларацію із засудженням проведення «виборів» РФ на тимчасово окупованих територіях України підписала Сербія. У цієї країни є своя історія відносин з Російською Федерацією, тому на Сербію варто звернути особливу увагу, вважає експерт.

Участь Президента України В. Зеленського в саміті Україна – Південно-Східна Європа дуже важлива подія, яка сприятиме надходженню допомоги нашій державі із цього регіону, заявила народний депутат, заступник голови парламентського Комітету з питань інтеграції України з ЄС, голова делегації України в ПАРЕ М. Мезенцева. «Наша держава іде шляхом євроінтеграції, а також захищає мир і стабільність усієї Європи. Відповідно, саміт – це не символічна зустріч, а дуже практична. Країни, які

були присутні, висловили свою підтримку гарантіям безпеки, що були на рівні G7 та Вільнюського саміту НАТО. Ми очікуємо на підтримку зброєю, зокрема це стосується виробництва артилерії, снарядів, дронів, а також на гуманітарному рівні», – зазначила парламентар. Вона висловила впевненість у тому, що українська «Формула миру», до якої долучаються також країни Західних Балкан, – це ключ до миру й перемоги (URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/247164.html).

Експерти також акцентували увагу на тому, що під час саміту українська сторона висловила зацікавленість у збільшенні військово-технічної співпраці з балканськими країнами, особливо що стосується виробництва боєприпасів. «Ми бачимо, що проблеми з боєприпасами впливають на ситуацію на полі бою. Ми зацікавлені в спільному виробництві з вами та всіма іншими партнерами. Наша урядова команда представить деталі проведення українсько-балканського оборонно-промислового форуму у Києві чи в одній із ваших столиць», – заявив Президент України.

Інтерес України до розширення військово-технічного співробітництва з балканськими країнами зрозумілий: нашій країні потрібна зброя, і вона шукає різні можливості для її отримання, а Балканський регіон має потенціал забезпечити цю нашу потребу, наголошує І. Федик. Він нагадує, що свого часу соціалістична Югославія, частиною якої були майже всі країни Західних Балкан, входила до десятка основних виробників зброї у світі. Її оборонна промисловість виробляла широкий спектр сучасного на той час озброєння: від пістолетів і боєприпасів до бойових літаків. Що цікаво, боєприпаси Югославія виробляла як для НАТО, так і для Варшавського договору. Виробничі потужності югославської «оборонки» було розосереджено практично по всій території країни, але найбільше їх було в Сербії та Боснії і Герцеговині, де було розташовано основне виробництво боєприпасів, вибухових речовин, ракет, артилерії, авіації, бронетехніки.

Звичайно, наразі потужності й можливості оборонної промисловості колишніх югославських республік не такі, як під час їхнього соціалістичного минулого, проте частина підприємств збереглася, вони працюють і можуть виробляти (самостійно чи в кооперації з українськими виробниками зброї) продукцію в інтересах української армії. Тут треба також згадати й про нещодавно підписаний у Києві меморандум між Укроборонпромом і болгарським державним холдингом «Терем», який спеціалізується на ремонті, модернізації та матеріально-технічному забезпеченні авіаційної техніки, бронетехніки, стрілецької зброї, артилерії, ракетного озброєння й боєприпасів, радіолокаційного обладнання тощо.

Як можна побачити, Україна не тільки проявляє інтерес до оборонного співробітництва з країнами Балканського регіону, а й переходить до практичних кроків. Звичайно, було б добре, якби такі кроки робилися не на третьому році війни, а набагато раніше, проте це однозначно краще, ніж би їх узагалі не було.

Отже, за результатами візиту Президента В. Зеленського до Тирани можна констатувати значне зближення України та Албанії, а також загальне покращення комунікації з Балканськими країнами. Договір про дружбу та співробітництво, підписаний лідерами України та Албанії, що передбачає розвиток взаємовигідного співробітництва в галузі торгівлі, економіки, науки й технологій, культури, освіти, охорони здоров'я, засобів масової інформації, туризму та спорту, за висновками експертів, закріпить уже існуючі взаємини між державами й сприятиме їх подальшому розвитку. Конкретних домовленостей з країнами Західних Балкан досягнуто й за підсумками саміту Україна – Південно-Східна Європа. У декларації форуму, зокрема, зазначено, що російська військова агресія проти України залишається найбільшою загрозою європейській безпеці, є грубим порушенням міжнародного права та злочином проти українського народу. У документі лідери країн підтвердили свою непохитну підтримку незалежності, суверенітету й територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів станом на 1991 р. і заявили, що залишаються відданими наданню Україні необхідної підтримки для перемоги над російською агресією стільки, скільки буде потрібно для досягнення справедливого миру. Вони також закликали всю міжнародну спільноту рішуче посилити підтримку України у її боротьбі за свободу, незалежність і територіальну цілісність. Досягнуто також ряду домовленостей щодо розширення військово-технічного співробітництва, потенціал для якого в Балканському регіоні є доволі значним і може стати вагомим внеском у забезпечення військових потреб України.

О. Аулін, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Сучасний світ між Глобальним самітом миру та Антальським дипломатичним форумом

Третій Антальський дипломатичний форум (АДФ) відбувся 1–3 березня 2024 р. під егідою Президента Турецької Республіки Р. Т. Ердогана та за ініціативи Міністерства закордонних справ Турецької Республіки. АДФ зібрав глав держав та урядів, міністрів, дипломатів, лідерів бізнесу, науковців, представників аналітичних центрів, молодіжних організацій і медіа зі 147 країн. Головною темою цьогорічного АДФ став «Розвиток дипломатії в часи криз». Мета проведення форуму – надати майданчик для обговорення питань з пошуку мирного подолання проблем, які переживає наш світ.

На церемонії відкриття турецький лідер висловив необхідність активізації дипломатії в умовах складної глобальної геополітичної ситуації, зазначивши життєво важливу роль АДФ у вирішенні цього питання. Торкаючись теми російсько-української війни, Р. Т. Ердоган підкреслив, що ініціативи Анкари з припинення російської агресії на її початку не отримали

необхідної підтримки. «Історичний шанс, який міг би врятувати життя десятків тисяч людей та запобігти стражданню, було втрачено, точніше саботовано», – зазначив турецький лідер. Але Туреччина продовжуватиме докладати зусиль задля дипломатичного врегулювання сучасних конфліктів, заявив Р. Т. Ердоган. «Поки ми даємо дипломатії шанс і створюємо простір. Поки ми це робимо, не ставте перед собою максималістські цілі. Як ми завжди говоримо, миру не можна досягти зі стиснутими кулаками. Потрібна добра воля і рішучість», – наголосив він. Пропонуючи відновити мирні переговори між Росією та Україною в Стамбулі, турецький лідер заявив про «принципову підтримку» мирного плану Президента України В. Зеленського (URL: <https://news.obozrevatel.com/abroad/voennyie-konfliktyi-v-mire-pokazali-chto-globalnaya-sistema-bezopasnosti-bolshe-ne-rabotaet-erdogan.htm>).

Серед топових тем, що обговорювалися на АДФ, були необхідність реформування ООН і ядерна загроза. Із цього приводу, зокрема, міністр закордонних справ Уганди Д. Одонго наголосив на відсутності представництва Африки в Раді Безпеки ООН, де 240 млн осіб представлено лише двома особами, тоді як 1,4 млрд населення континенту не має представництва взагалі. Державний секретар Словенії М. Стучин повторив його думку, наголосивши на необхідності реформ, оскільки світ змінюється, а ООН залишається в стагнації. Учасники дискусії обговорили виклики глобальному миру, причому М. Стучин наголошував на зростанні конфліктів, які призводять до загибелі цивільного населення, і критичній необхідності зміни парадигми задля досягнення миру. Спеціальний координатор ООН по Лівану Й. Вронєка підкреслила важливість інноваційних дипломатичних підходів для запобігання конфліктам і встановлення довіри. У свою чергу Р. Флойд з Організації Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань говорив про необхідність ядерного роззброєння, вказавши на надлишкову потужність сучасної ядерної зброї. А. Султаноглу, спеціальний представник Генерального секретаря ООН, підкреслила нагальну потребу реформувати міжнародну систему, щоб саме мир став пріоритетом, а не конфлікт. Робота цієї платформи АДФ завершилася консенсусом щодо необхідності терміново реформувати ООН у відповідь на нові глобальні виклики. Учасники так само підкреслили важливість поновлення зусиль для досягнення ядерного роззброєння (URL: <https://antalyadf.org/en/adf-2024-en>). У дискусії на тему: «Від порядку до хаосу? Ідеї історії щодо поточної кризи в міжнародній системі», модератором якої був К. Б. Канат, директор з досліджень Вашингтонського офісу Фонду політичних, економічних і соціальних досліджень (SETA), узяло участь багато відомих експертів. Зокрема, професор С. Саїд з Університету Лідса (Велика Британія) наголосив на неадекватності локальних рішень під час подолання великих проблем, звернувши увагу на триваючі акти геноциду, зокрема в Палестині. Він наголосив на необхідності зміни парадигми ліберальної міжнародної системи для ефективного подолання криз. Професор Д. Айдін з Університету Північної Кароліни (США) підкреслив важливість

розуміння глобальних проблем із ширшої перспективи, посилаючись на Палестину як вирішальний приклад. Він розкритикував неефективність Ради Безпеки ООН у врегулюванні палестинського конфлікту, наголосивши на необхідності істотних реформ міжнародної організації. А. Заракол з Кембриджського університету (Велика Британія) використала історичний контекст, зазначивши, як центр глобальної системи зміщувався із часом, кидаючи виклик загальноприйнятій думці. Дискусії на форумі підкреслили важливість реформування міжнародної системи для ефективною відповіді на поточні виклики (URL: <https://antalyadf.org/en/adf-2024-en>).

АДФ запропонував платформу й для обговорення економічних питань. Так, міністр закордонних справ Іраку Ф. Хусейн в інтерв'ю агентству «Anadolu» заявив, що заплановане створення транспортного коридору Туреччина – Ірак стане таким проєктом, який з'єднає країни Перської затоки з Європою. Ф. Хусейн додав, що обидві країни «ведуть плідні дискусії» щодо реалізації проєкту. Очікується, що 1200-кілометрова залізниця та автомагістралі проєкту зроблять доступнішим порт Грейт-Фо, який має стати найбільшим портовим комплексом на Близькому Сході. Спільно з темою іракської економіки обговорення торкалося й проблеми Робочої партії Курдистану (РКК). Стосовно РКК іракський топ-дипломат зазначив, що згадане терористичне угруповання є проблемою як для Іраку, так і для Туреччини. Він підтвердив, що офіційний Багдад зобов'язаний «забороняти будь-яким групам діяти на іракській землі та нападати на іншу країну». Ф. Хусейн додав, що його уряд веде переговори з турецькою стороною з питань безпеки, особливо на прикордонних територіях.

Голова турецького МЗС Х. Фідан, модератор панелі контактної групи в Газі зазначив: «Ми постійно намагаємося чинити тиск на Ізраїль і країни, які підтримують його жорстокі атаки». Завдяки зусиллям групи, зазначив міністр закордонних справ, поступово зростає підтримка рішення щодо забезпечення припинення вогню та необхідності збільшення гуманітарної допомоги для людей в обложеному анклаві. Він додав, що ісламський світ протягом багатьох років очікував, що інші розв'яжуть його проблеми та лише засуджував цю ситуацію. «Зараз ми беремо це питання в свої руки. Ми справді беремо на себе це завдання з регіональною відповідальністю», – зазначив Х. Фідан, підкресливши, що контактна група в Газі є фактично результатом такого підходу. Групу було створено на спільному саміті Організації «Ісламська конференція» та Ліги арабських держав, щоб зупинити конфлікт у Газі та допомогти досягти міцного миру (URL: <https://politicstoday.org/antalya-diplomacy-forum>).

Крім того, Х. Фідан висловився проти аргументу, що війна Ізраїлю в Газі, яка почалася після вторгнення 7 жовтня ХАМАС, забезпечує безпеку Ізраїлю. «Ми вважаємо, що це неправда. Як контактна група, ми підкреслили, що палестинцям наразі більше, ніж комусь іншому, потрібна безпека та самооборона», – наголосив він. Міністр закордонних справ Єгипту С. Шукрі заявив, що відчуває велике розчарування через нездатність

направити достатню кількість гуманітарної допомоги палестинцям у Газі через складні обставини на місці. Міністр закордонних справ Палестини Р. аль-Малікі вказав на те, що Ізраїль не досяг жодної з проголошених цілей у триваючому конфлікті в Газі. Він зазначив, що однією з прихованих цілей Ізраїлю є повне знищення Гази, оскільки це є рушійною силою продовження конфлікту. Проблема Гази «переробить або зруйнує» ООН – дійшли до висновку спікери АДФ. Один з учасників форуму Х. Юсеф, колишній єгипетський дипломат, наголосив в інтерв'ю TRT World, що в США розвивається динаміка, спричинена війною в Газі, яка може мати більший вплив на відносини між Сполученими Штатами Америки та Ізраїлем, ніж можна собі уявити. Це стосується, зокрема, трьох проєктів резолюцій у РБ ООН, які закликають до припинення вогню в Секторі Газа та на які США наклали вето. В інтерв'ю TRT World інший аналітик, доктор К. Е. Свішер, зазначив, що некеровану поведінку Ізраїлю, яка виникла за повної підтримки та співучасті США, можна кардинально змінити, реалізувавши такий варіант, коли гарантії надаватиме НАТО (URL: <https://www.trtworld.com/turkiye/officials-call-for-un-reform-global-peace-at-antalya-diplomacy-forum-2024-17212040>).

У дискусії, організованій першою леді Туреччини Е. Ердоган, узяли участь відомі діячі, зокрема активістка Т. Карман, І. Зівкович, заступник постійного представника та регіональний директор Програми розвитку ООН (ПРООН) у Туреччині, Б. Діоп, спеціальний посланник у справах «Жінки, мир і безпека для Комісії Африканського Союзу» разом з Д. Радевою, першою леді Болгарії, і Т. Вучич, першою леді Сербії. Активістка Т. Карман зазначила, що жінки історично найбільше страждали від руйнівних наслідків війн і конфліктів, зазначивши: «Жінки, які пережили війни, також продемонстрували лідерство перед обличчям труднощів, коли вибухають конфлікти. Вони пережили переміщення, втрати близьких, сексуальне насильство тощо». Говорячи про атаки Ізраїлю на Газу, Т. Карман зазначила: «Ізраїльська окупація, триваюча війна проти палестинців є сумним прикладом деградації людства. Ізраїльський механізм вбивства та руйнування продовжує забирати життя мирних жителів Гази». І. Зівкович зазначила, що порядок денний безпеки жінок підтримується Резолюцією 1325 Ради Безпеки ООН. «Підтримка переміщених осіб, жінок і дівчат-біженок є основою нашої роботи в таких кризових ситуаціях, як Газа, Україна та інші, – підкреслила регіональний директор ПРООН. – Якщо ми не забезпечимо рівність, ні мир, ні розвиток не можуть бути сталими. Якщо половина нашого суспільства залишиться позаду в реалізації своїх мрій і прав, ми не зможемо досягти цілей сталого розвитку або виконати наші зобов'язання щодо жінок, миру і безпеки» (URL: <https://www.trtafrika.com/turkey/antalya-diplomacy-forum-2024-womens-role-in-achieving-lasting-peace-17210509>).

У роботі панелі «Продовольча безпека: зростаючий виклик» узяли участь представники різних країн. Під час дискусії міністр закордонних

справ Молдови М. Попсой високо оцінив зусилля Туреччини встановити мир між Москвою та Києвом, включаючи чорноморську зернову угоду 2022 р. щодо відновлення поставок збіжжя з України. У дописі на «Х» М. Попсой вказала: «Обговорили глобальну продовольчу безпеку на Дипломатичному форумі в Анталії на тлі війни Росії проти України. Підкреслили важливість колективних зусиль для забезпечення продовольчої безпеки. Підтвердили солідарність з Україною та зобов'язання її постійно підтримувати». Міністр закордонних справ Малаві Н. Тембо зі свого боку підкреслила важливість продовольчої безпеки для розвитку її країни, зазначивши: «Ми далеко від ЄС, але війна дійсно вплинула на нас, особливо з погляду сільськогосподарського виробництва, оскільки багато фермерів не мають доступу до добрив через збільшення витрат». Інший учасник дискусії, президент комісії Економічного співтовариства країн Західної Африки (ECOWAS) О. Турей також додав, що «продовольча безпека є вирішальним питанням для здорового життя людей». Під час дискусії заступник виконавчого директора Всесвітньої продовольчої програми К. Скау висловив думку, що пріоритетність зусиль зі збільшення фінансування є важливою, оскільки вже існує серйозна продовольча криза. «Ми стикаємося з безпрецедентним рівнем потреби, який різко зріс за три роки. Тому існує безпрецедентна прогалина, яку потрібно заповнити», – наголосив він.

Виступаючи на одній з панелей АДФ, Прем'єр-міністр Угорщини В. Орбан зазначив, що саме експрезидент США та нинішній кандидат на пост Президента США Д. Трамп є «єдиним серйозним шансом» для припинення війни в Україні в разі його повернення до Білого дому. Угорський Прем'єр також припустив, що війни Росії проти України могло б не відбутися, якби Д. Трамп був президентом. Він також говорив про свою «глибоку повагу» до Д. Трампа та анонсував свій візит до Флориди для зустрічі з ним наступного тижня (URL: <https://nk.org.ua/politika/3913>).

У роботі форуму взяв участь віцепрем'єр-міністр і міністр закордонних справ Казахстану М. Нуртлеу. На панельній сесії на тему: «Інституціоналізація в тюркському світі: Організація тюркських держав (ОТД) у XXI столітті» він підкреслив ключову роль Казахстану в тюркському світі, підкресливши його статус ініціатора та члена-засновника ОТД і проактивну участь у сприянні інтеграції всередині організації. Він поінформував про пріоритети країни під час головування в ОТД, яке проходить під девізом «TURKTIME». Міністр зазначив, що, будучи об'єднуючою силою для всіх тюркських країн, ОТД має на меті зміцнення економічних, культурних і гуманітарних зв'язків. «Ми допомагаємо один одному розкрити потенціал у різних сферах, включаючи транспорт, логістику, цифровізацію та торгівлю, додав він. – ОТД не є блоковою структурою та не має прихованої програми». М. Нуртлеу наголосив на життєздатності співпраці тюркських держав, яка привела до створення єдиного тюркського світу як нової геополітичної реальності. Учасники панелі поділилися своїми думками щодо поточного процесу

інституціоналізації в ОТД та висловили солідарність в оцінці стратегії розвитку організації (URL: <https://astanatimes.com/2024/03/kazakhstan-participates-in-antalya-diplomacy-forum-2024>).

Майже водночас з початком роботи АДФ Президент України В. Зеленський здійснив робочий візит до Королівства Саудівська Аравія та провів зустріч зі спадкоємним принцом, Прем'єр-міністром країни М. бін Салманом аль Саудом. Глава Української держави особливо відзначив прагнення Саудівської Аравії допомогти у відновленні справедливого миру в Україні. В. Зеленський і М. бін Салман обмінялися думками щодо поточної ситуації у світі та можливих шляхів завершення війни в Україні. Сторони обговорили реалізацію «Формули миру». Президент України подякував спадкоємному принцу за цінні поради щодо пришвидшення процесу імплементації ряду її пунктів. «Лідерство Саудівської Аравії може допомогти знайти справедливі рішення», – зазначив Президент. Глава держави поінформував спадкоємного принца про підготовку Україною спільно з партнерами першого Глобального саміту миру на рівні лідерів, який відбудеться у Швейцарії. В. Зеленський і М. бін Салман аль Сауд обговорили змістовне наповнення саміту та можливі кроки заради реального відновлення безпеки для України, усієї Європи та всіх народів світу. «Ми однаково зацікавлені в тому, щоб глобальна стабільність була забезпечена», – наголосив Президент. Лідери також обговорили конкретні можливості двосторонньої співпраці України та Саудівської Аравії в економічній і технологічній сферах. В. Зеленський і М. бін Салман доручили компетентним відомствам обох держав працювати за відповідними напрямками, про які йшлося під час зустрічі двох лідерів (URL: <https://www.president.gov.ua/news/u-sauidivskij-araviyi-volodimir-zelenskij-zustrivsyia-zi-spadk-89377>).

На жаль, платформа Антальського дипломатичного форуму опинилася малоперспективною для українських політиків і дипломатів. Причиною стала участь в АДФ таких одіозних осіб, як голова російського МЗС С. Лавров і угорський Прем'єр В. Орбан. Але водночас візит Президента В. Зеленського до Саудівської Аравії, що претендує на статус лідера сунітської спільноти, розцінюється ісламським світом як сигнал про зацікавленість України в розвитку співробітництва з мусульманськими та іншими країнами. Це підкреслив під час особистого спілкування з українським Президентом спадкоємний принц М. бін Салман. Офіційний Київ не може не радувати позитивне ставлення фактичного правителя Саудівської Аравії щодо проведення ініційованого українською стороною першого Глобального саміту миру у Швейцарії, який до того ж може становити реальну конкуренцію АДФ.

Основні напрями діяльності НАН України

Слово Президента НАН України академіка А. Загороднього з нагоди Міжнародного дня боротьби за права жінок

«Шановні і дорогі українки!

Причину, з якої понад 100 років тому було започатковано Міжнародний день боротьби за права жінок, українці розуміють дуже добре – як нація, яку століттями позбавляли громадянських і політичних прав, права на ідентичність, прав бути собою, на власний розсуд розпоряджатися своїм життям.

Сьогодні жінки – потужна рушійна сила політики, економіки, культури, людської цивілізації загалом. Не кажучи вже про те, що Українська держава значною мірою тримається саме на силі, витривалості, розумі, рішучості та сміливості українських жінок. Які захищають Батьківщину зі зброєю в руках, допомагають фронту, працюють у промисловості, сільському господарстві, сфері послуг, а також здійснюють наукові дослідження й створюють новітні технології. Зокрема, чимала частина вагомих здобутків Національної академії наук України – це заслуга її кваліфікованих, творчих, ініціативних працівниць.

Найкращий спосіб пошанувати українських жінок і віддячити їм за все, що вони зробили і роблять, – щоденно підтримувати їх, створювати умови для розвитку та реалізації їхніх здібностей, допомагати здобувати нові вміння й бути щасливими.

Нині, коли українці відновлюють історичну справедливість, гарантування прав жінок має бути в центрі уваги суспільства, зокрема й наукової спільноти. Тільки так ми зможемо стати повноцінною європейською нацією та державою – вільною, демократичною, рівною поміж рівних.

Зичу українським жінкам добра і злагоди, віри в себе, гідного поцінування й успішного втілення найсміливіших задумів, Перемоги та справедливого миру. Шануймо одне одного!

Слава Україні та її героїням і героям!» *(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 8.03).*

Під головуванням президента Національної академії наук України академіка А. Загороднього 6 березня 2024 р. відбулося чергове засідання Президії НАН України.

На початку засідання очільник академії вручив почесні відзнаки.

Зокрема, Грамотою Верховної Ради України «За заслуги перед Українським народом» відзначено трудовий колектив Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України, а також за вагомий

особистий внесок у розвиток науки, техніки, технологій у галузі електрозварювання, впровадження інноваційних технологій у виробництво та значні трудові досягнення Почесною грамотою Верховної Ради України нагороджено директора цього інституту академіка НАН України І. Кривцуна.

За багатолітню плідну діяльність науковця, педагога й організатора наукових досліджень, вагомі творчі здобутки в розвитку інноваційних розробок вітчизняної техніки та технологій для аграрного виробництва й особистий внесок у підготовку наукових кадрів відзнакою НАН України «За підготовку наукової зміни» нагороджено головного ученого секретаря Національної академії аграрних наук України, директора Інституту механіки та автоматики агропромислового виробництва НААН України доктора технічних наук, академіка НААН України В. Адамчука.

Далі було заслухано дві наукові доповіді.

З доповіддю «Сучасні технології виготовлення виробів з композиційних матеріалів на основі тугоплавких сполук» виступив в. о. заступника директора з наукової роботи Інституту проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича НАН України доктор технічних наук О. Згалат-Лозинський. Він поінформував про проведені в інституті фундаментальні та прикладні дослідження, під час яких отримано вагомі науково-практичні результати в галузі адитивних технологій і методів оброблення й консолідації композиційних матеріалів для екстремальних умов експлуатації.

В обговоренні цієї доповіді виступили заступник директора Київського академічного університету кандидат фізико-математичних наук В. Шадура, перший заступник директора Навчально-наукового інституту матеріалознавства та зварювання ім. Є. О. Патона Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського» доктор технічних наук А. Мініцький, провідний інженер ТОВ «МатеріалЗЛаб» Є. Зеленін, академік-секретар Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України, директор Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України академік НАН України І. Кривцун.

Другу доповідь «Мовна політика в Україні (перша чверть ХХІ ст.)» представив директор Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України член-кореспондент НАН України Б. Ажнюк. Він поінформував про теоретичні та прикладні дослідження з проблем мовної політики, спрямовані на розширення сфери функціонування державної мови й захист мовних прав її носіїв, а також мовних прав корінних народів і національних меншин в Україні.

В обговоренні доповіді виступили уповноважений із захисту державної мови Т. Кремень, голова Національної комісії зі стандартів державної мови Ю. Чернобров, повний професор кафедри сучасних мов і культур Університету Пейс (м. Нью-Йорк, США) А. Даниленко, директор Українського мовно-інформаційного фонду НАН України академік

НАН України В. Широков, директор Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України академік НАН України Г. Скрипник, директор Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка академік НАН України М. Жулинський.

Учасники засідання відзначили високу актуальність і вагомість наукових результатів, представлених у доповідях. Кожна з них викликала активний інтерес та жваву дискусію.

Насамкінець було розглянуто декілька кадрових і поточних питань. Зокрема, прийнято постанову Президії НАН України про присудження Золотої медалі ім. В. І. Вернадського НАН України, а також постанови Президії НАН України про присудження премій імені видатних учених України, премій НАН України для молодих учених і студентів за кращі наукові роботи та про нагородження грамотами Президії НАН України молодих учених і студентів закладів вищої освіти за підсумками конкурсу 2023 р.

Також під час засідання Президія НАН України затвердила списки зареєстрованих кандидатів у дійсні члени (академіки) і члени-кореспонденти НАН України на виборах до складу НАН України у 2024 р.

Віцепрезидент НАН України академік НАН України В. Богданов поінформував про план заходів з організації та проведення 22–25 квітня 2024 р. сесій Загальних зборів НАН України та загальних зборів відділень НАН України (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>) – 2024. – 6.03*).

Наприкінці лютого 2024 р. під головуванням першого віцепрезидента НАН України академіка НАН України В. Горбуліна відбулося засідання науково-технічної ради НАН України.

У ньому взяли участь представники наукових установ академії, органів державної влади, закладів вищої освіти, національних галузевих академій наук і керівники провідних промислових підприємств.

Головними темами засідання стали розвиток авіаційних технологій і відновлення напівпровідникової галузі.

На початку зібрання зі вступним словом виступив президент НАН України академік НАН України А. Загородній. Він наголосив, що ситуація на фронті та події у світі потребують максимальної зосередженості на розвитку оборонно-промислового комплексу з максимальним використанням власної елементної бази. Очільник академії зазначив, що авіабудування для України є однією з пріоритетних галузей національної економіки, особливо з точки зору конкурентоспроможності та обороноздатності нашої держави. Національна академія наук України багато років успішно співпрацює з багатьма провідними підприємствами України. Починаючи з 2022 р. на засіданнях Президії НАН України було розглянуто чимало питань оборонного характеру, серед яких кібер- і біобезпека, енергетична безпека,

розмінування територій, перспективи використання лазерних технологій для підвищення обороноздатності, відновлення напівпровідникової галузі.

Голова науково-технічної ради академік НАН України В. Горбулін у своєму виступі зазначив, що за два роки війни фактично з нуля було створено виробництво морських дронів, з'явилося чимало розробок безпілотних літальних апаратів власного виробництва, ведуться активні роботи в галузі ракетного озброєння, виробництва боєприпасів самостійно чи спільно з закордонними партнерами. Створення новітніх зразків озброєння та військової техніки та істотна модернізація існуючих потребують розвитку інноваційних технологій; створення нових матеріалів; розробок, але, скоріше, на перших етапах є необхідною закупівля критичних елементів; поява принципово нових ідей створення таких зразків. Академік В. Горбулін наголосив, що саме в підприємств оборонно-промислового комплексу є потреба в таких інноваційних технологіях і критичних елементах, новітніх ідеях та матеріалах, а в інститутах НАН України в наявності високий інтелектуальний потенціал і певний доробок, який необхідний для використання на підприємствах ОПК.

Далі про науково-технічне співробітництво в інтересах розвитку авіаційної промисловості України поінформували академік-секретар Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України, директор Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона академік НАН України І. Кривцун, директор ДП «Запорізьке машинобудівне конструкторське бюро «Прогрес» ім. академіка О. Г. Івченка», член-кореспондент НАН України І. Кравченко та головний інженер Публічного акціонерного товариства «Мотор Січ» К. Балушок.

Про стан і перспективи розвитку напівпровідникової галузі в Україні виступили в. о. директора Інституту фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова доктор фізико-математичних наук В. Мельник і радник директора, головного конструктора Казенного підприємства спеціального приладобудування «Арсенал» член-кореспондент НАН України М. Лихоліт.

За результатами виступів учасники засідання науково-технічної ради НАН України обговорили актуальні проблеми та труднощі стосовно втілення наявних наукових розробок у готову продукцію. Також було запропоновано рішення щодо подолання залежності нашої країни від імпорту по критичних технологіях з використанням результатів науково-технічних розробок і кадрового потенціалу наукових установ академії.

Нагадаємо, що науково-технічну раду НАН України було створено в березні 2021 р. Її завданням є спрямування науково-технічного потенціалу академії на залучення академії до розв'язання актуальних науково-технічних проблем галузей економіки й соціальної сфери держави, підвищення її обороноздатності та сприяння прискоренню впровадження наукових розробок академічних установ, а також вирішення питань розвитку міждисциплінарних досліджень у відповідних галузях наук. До складу науково-технічної ради увійшли представники академії, закладів вищої

освіти, органів виконавчої влади та керівники великих високотехнологічних промислових підприємств. Головою науково-технічної ради Національної академії наук України було призначено першого віцепрезидента НАН України академіка НАН України В. Горбуліна (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 29.02).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Каховська катастрофа: наслідки для біорізноманіття і його охорони

У липні минулого року український уряд погодив реалізацію експериментального проекту будівництва Каховського гідровузла, відбудови Каховської гідроелектростанції (ГЕС) і забезпечення сталої роботи Дніпровської ГЕС у період відбудови. Це цілком логічне рішення, адже місцеве населення потребує питної води, а чимала частина економіки регіону залежала від водних ресурсів Каховського водосховища. Та постає запитання: на якому рівні відновлювати водосховище? Відповідь на нього визначить, чи будуть доступними землі, поховані колись під водосховищем, у яких умовах існуватиме біота (сукупність живих організмів на певній території) і як потрібно її охороняти. Науковці Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України – завідувач відділу моніторингу та охорони тваринного світу кандидат біологічних наук В. Костюшин і молодший науковий співробітник цього відділу Г. Коломицев – пропонують оцінити кризь призму офіційно ратифікованих нашою країною міжнародних угод, передусім Конвенції про біологічне різноманіття (1992 р.), наслідки Каховської катастрофи і перспективи відновлення водосховища. Також повідомляють про перші результати власного дослідження наслідків Каховської катастрофи.

Учасники Конвенції про біологічне різноманіття (2022 р.) ухвалили стратегічний документ – Куньмінсько-Монреальську глобальну програму збереження біорізноманіття, у якій зафіксували глобальні пріоритети. Серед цих пріоритетів – 23 глобальні цілі, яких потрібно досягти до 2030 р. Чотири цілі – друга, третя, четверта і шоста – безпосередньо стосуються ситуації з Каховським водосховищем. Згідно з другою глобальною ціллю, до 2030 р. щонайменше 30 % деградованих наземних і водних екосистем мають перебувати на стадії ефективного відновлення. Досягнення третьої цілі вимагає, щоб до того ж часу мережа охоронюваних територій займала не менше 30 % усіх земель і водойм. Подібними є цілі, відображені у Стратегії Європейського Союзу щодо збереження біорізноманіття до 2023 року, території мають бути територіями суворої охорони (в Україні таких дуже мало), а 25 тис. км річок мають текти безперешкодно.

Другу і третю глобальні цілі – збереження та відновлення природних територій та акваторій – можна назвати взаємодоповнюючими. Проте в

контексті подолання наслідків Каховської катастрофи наша країна муситиме обрати, що для неї пріоритетніше.

З одного боку, Україна майже ніколи не відновлювала своїх деградованих територій та акваторій, а українські річки вкрай зарегульовані. Тож осушення Каховського водосховища – це нагода відновити майже 200 км природного русла й заплави Дніпра, що цілком відповідає третій глобальній цілі.

З іншого боку, частка охоронюваних територій і раніше не перевищувала 7 % загальної площі України (тобто нам іще дуже далеко до 30 %, встановлених другою глобальною ціллю підписантів Конвенції про біологічне різноманіття та ціллю Європейського Союзу, з яким Україна підписала Угоду про асоціацію). Осушення ж Каховського водосховища, на додачу, зашкодило низці об'єктів природно-заповідного фонду, створених за критеріями національних і міжнародних нормативних документів. Ідеться передусім про водно-болотні угіддя міжнародного значення, або ж так звані Рамсарські угіддя (це території, які охороняються відповідно до Рамсарської конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів) й об'єкти, що належать до Смарагдової мережі (мережі природоохоронних територій, створених у європейських країнах поза межами Європейського Союзу для збереження видів, що мають загальноєвропейське значення; її аналогом в ЄС є мережа «Natura 2000»).

Проаналізувавши загальнодоступні космічні знімки (із супутника Sentinel-2 L2A) і здійснивши математичні розрахунки, науковці Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України дійшли висновку, що через підрив дамби Каховської ГЕС найбільше постраждали чотири українські заповідні території. Це – національний природний парк «Великий Луг», національний природний парк «Кам'янська Січ», ландшафтний заказник «Каїрська балка» та орнітологічний заказник «Великі і Малі Кучугури». Внаслідок осушення водосховища площа цих об'єктів відповідно зменшилася на 86,2, 48,6, 33,3 та 50,5 %. Крім того, повністю знищено два Рамсарські угіддя («Архіпелаг Великі та Малі Кучугури» і «Сім маяків») і дві території Смарагдової мережі («Каховське водосховище» та національний природний парк «Великий Луг»).

Як компенсувати втрату природоохоронних територій? Оскільки вони значною мірою сформувалися саме завдяки водосховищу, то, ймовірно, поступово відновляться після його заповнення. Якщо ж водосховище відновлювати лише частково – доведеться створювати додаткові охоронювані території національного і міжнародного рівнів. Повторне затоплення вже осушених ділянок і відтворення площі водного дзеркала водосховища за проектом 1940-х років перекреслить унікальну можливість відновити майже 200 км русла Дніпра та його заплави (відповідно до другої глобальної цілі), але відповідатиме третій цілі, адже сприятиме відновленню постраждалих охоронюваних територій в їхньому попередньому вигляді.

З огляду на таку не вигідну альтернативу, заслуговує на увагу пропозиція відокремити дамбою мілководну частину водосховища. Це дасть змогу почасти досягти другої цілі бодай для частини заплави Дніпра, а також частково відновити охоронювані території, які можна посилити, розширивши вже наявні охоронювані території та/або створюючи в цьому регіоні додаткові об'єкти, подібні до природних біотопів річкової заплави, яку втрачено через будівництво Каховського водосховища. Ясна річ, досягти позитивного результату вдасться лише за умови тісної співпраці команди, котра плануватиме відновлення водосховища, з науковцями, зокрема біологами.

Порівнюючи сучасні космічні знімки з історичними картографічними матеріалами, науковці Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України – незалежно від колег з Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України – дійшли висновку, що попри 70 років затоплення чимала частина природного рельєфу водосховища збереглася. Безумовно, це суттєво полегшить відновлення частини заплави Дніпра. Таке масштабне відновлення потребуватиме ретельного і тривалого планування та будівництва гідроспоруд. Але простого відокремлення мілководної ділянки дамбою не досить: щоб максимально відтворити історичний стан території, необхідно буде, регулюючи рівень обводнення одамбованої території, підтримувати систему островів, озер і рукавів, а також бодай частково моделювати потрібний для заплави режим природних повеней.

Тепер про ще дві глобальні цілі, що їх до 2030 р. зобов'язалися досягти підписанти Конвенції про біологічне різноманіття, – четверту (щодо охорони та відновлення рідкісних видів) і шосту (щодо контролю за чужорідними видами – шляхом їх знищення, зменшення чисельності або скорочення впливу на біорізноманіття).

Щоб проаналізувати вплив знищення Каховського гідровузла на тваринний світ, науковці Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України зібрали дані про червонокнижних тварин (загалом 220 видів і 5 тис. 812 знахідок), зареєстрованих у межах Каховського водосховища, Нижнього Дніпра (від ГЕС до Дніпровського лиману) та в умовній буферній зоні навколо них завширшки приблизно 10 км (включно з прилеглими лиманами і морськими ділянками).

По-перше, хоч видів і знахідок виявилось дуже багато, проте більшість із них – на Нижньому Дніпрі та прилеглих до нього ділянках суходолу й моря. Саме ж Каховське водосховище не було «меккою» для зоологів, бо далеко не вся його територія важлива для збереження рідкісних видів. Учених найбільше цікавили ділянки Біленько-Розумовських плавнів, розташованих південніше Запоріжжя, та район Малих і Великих Кучугур – невеликого архіпелагу островів південніше цих плавнів. По-друге, чимало даних стосуються птахів, що мігрують, і кажанів, для виживання яких це водосховище не є вирішальним. По-третє, значна кількість видів, зареєстрованих у цьому регіоні, – наземні, а не водні й не водоплавні.

Отже, штучна водойма, вочевидь, відіграла порівняно невелику роль у збереженні рідкісних тварин. Щоб знати це напевно, зоологи планують докладно проаналізувати наявні дані про кожен вид. Це дасть змогу повніше оцінити наслідки катастрофи і, можливо, запропонувати компенсаторні та відновлювальні заходи для деяких видів (щоб наблизитися до досягнення четвертої глобальної цілі).

Нарешті про ситуацію з інвазивними (чужорідними) видами. Один із них – карась сріблястий – становив 70 % промислового вилову риби на водосховищі. Коли водойма висохла, частина популяції виду загинула, що одночасно нашкодило рибному промислу і наблизило до досягнення шостої глобальної цілі. І оскільки відновлення Каховського водосховища (повне чи часткове), ймовірно, посприє відновленню популяції карася сріблястого, то, як вважають науковці Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, потрібно буде за допомогою біотехнічних заходів збільшувати частку аборигенних (місцевих) видів у майбутніх промислових запасах прісноводних риб цієї водойми. Але це питання так само потребує ретельнішого вивчення.

Зоологи академії у 2024 р. планують продовжити дослідження наслідків підриву дамби Каховської ГЕС для біорізноманіття і його збереження (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 5.03*).

Побачила світ аналітична записка «Українські наративи європейської соціокультурної спадщини: традиції та практики самоврядності в Гетьманаті».

Нещодавно опубліковано аналітичну записку «Українські наративи європейської соціокультурної спадщини: традиції та практики самоврядності в Гетьманаті», автором якої є завідувач сектору соціальної історії відділу історії України середніх віків та раннього нового часу Інституту історії України НАН України доктор історичних наук В. Горобець. Відповідальний редактор видання – академік-секретар Відділення історії, філософії та права НАН України, директор Інституту історії України НАН України академік В. Смолій.

У дослідженні проаналізовано проблему функціонування засад самоврядності в політичній культурі і практиці козацької України, зокрема такої її важливої складової як вільної елекції козацької старшини – від сотників до полковника та гетьмана включно. Прослідковується змістове наповнення поняття «вільна елекція» у його традиційному сприйнятті козацтвом та темпоральні зміни в його характері, що сталися в процесі іманентного політичного і соціального розвитку ранньомодерної станової держави – Гетьманату, а також під впливом чинників зовнішнього походження. У контексті зовнішніх впливів детально реконструюється політика Московської держави / Російської імперії щодо побутування

практики виборності влади в автономному по відношенню до імперського центру Козацькому Гетьманаті, зокрема намагання центральної влади спочатку налагодити контроль за цариною кадрової політики автономії, а згодом й активно впливати на неї та нівелювати цінність вільної елекції (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 4.03*).

Науковці Інституту І. Франка НАН України взяли участь у презентації першого номера наукового журналу «Галичина: література та культурно-історичні основи».

У Львівському Будинку вчених 26 лютого презентували перший випуск наукового журналу «Галичина: література та культурно-історичні основи», який у 2022 р. заснував Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка. У презентації взяли участь науковці Інституту І. Франка НАН України, які є авторами опублікованих у цьому виданні наукових статей та членами його редколегії, а також заступник головного редактора журналу, директор Інституту І. Франка НАН України член-кореспондент НАН України Є. Нахлік.

Видання присвячено вивченню літературної та культурної історії Галичини як знакового регіону України, що протягом усієї своєї історії перебував на складному перетині цивілізаційних, культурних та ідеологічних процесів. Тема першого випуску – культурна історія українського національного відродження на Галичині від 1848 до 1870-х років. Вивчаються проблеми становлення й розвитку українськомовної преси на Галичині, діяльність і творчість ключових постатей галицької культури, тогочасні літературні тенденції, історичні умови й інтелектуальні інтенції. Журнал зацікавить літературознавців, істориків, культурологів, філософів і широке коло шанувальників української культурної минувшини.

Захід модерувала директор Інституту франкознавства Львівського національного університету ім. І. Франка кандидат філологічних наук Н. Тихолоз. Вона виголосила коротке вступне слово, а також зазначила, що чимало статей у журналі об'єднує постать Івана Франка, становлення якого припало саме на другу половину ХІХ ст., коли на Галичині поживалося політичне, історико-культурне та літературне життя.

Головний редактор журналу, професор Університету М. Складовської-Кюрі в Любліні (Польща) доктор філологічних наук І. Набитович поділився власним баченням феномена Галичини та його сприйняття в Україні й сусідніх державах. На його думку, місія часопису «Галичина» – інформувати про світоглядні та культурні особливості галицької землі, її неповторне історико-культурне й мистецьке середовище.

Про концепцію архітекtonіки і змістового наповнення першого тематичного блоку «Становлення української преси в Галичині» повідомила заступниця головного редактора журналу, завідувач відділу наукових досліджень української періодики Науково-дослідного інституту

пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника доктор філологічних наук М. Комариця.

Заступник головного редактора журналу, директор Інституту І. Франка НАН України (установи, яка здійснює підготовку фундаментального видання «Франківська енциклопедія», у якому йдеться, зокрема, про багатьох галицьких громадських і культурних діячів Франкового періоду) член-кореспондент НАН України Є. Нахлік поінформував, що ідея видання такого краєзнавчого журналу виникла на науковій конференції про Галичину та її розмаїту історико-культурну проблематику, яка відбулася у 2021 р. в Дрогобичі. За початковим задумом, цей журнал мав би виконати вкрай важливу місію – популяризувати український культурний простір Галичини, як це роблять інші краєзнавчі журнали (скажімо, «Література та культура Полісся» – видання Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя чи «Буковинський журнал», що його видає Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича). За словами Є. Нахліка, редколегія запланувала розвивати часопис за двома основними напрямками – концептуальним і джерелознавчим. Слід також зауважити, що перший номер видання містить статті науковців Інституту І. Франка НАН України – члена-кореспондента НАН України Є. Нахліка, завідувача відділу франкознавства доктора філологічних наук М. Легкого та наукової співробітниці відділу франкознавства кандидата філологічних наук М. Котик-Чубінської. Публікації підготовлено, зокрема, на основі матеріалів, зібраних для «Франківської енциклопедії».

Відповідальний редактор журналу, доцент Дрогобицького державного університету ім. І. Франка кандидат філологічних наук О. Баган додав, що створення спеціального періодичного видання про Галичину зумовлене необ'єктивним осмисленням феномену Галичини в сусідніх державах, і наголосив, що наступні номери річника, найімовірніше, формуватимуться за тематичним принципом.

В історичній довідці про феномен Галичини заслужений професор Львівського національного університету ім. І. Франка доктор історичних наук О. Сухий підкреслив, що Галичина – колись чи не найбільша австро-угорська провінція, найчисленнішим народом якої були саме русини-українці, – заслуговує на виважене наукове висвітлення різноманітної проблематики крізь призму українського національного світогляду.

Член редколегії нового часопису, завідувач кафедри української літератури ім. академіка М. Возняка Львівського національного університету ім. І. Франка доктор педагогічних наук, доцент В. Микитюк зосередився на постаті видатного галицького діяча, історика літератури О. Огоновського та відзначив важливість його опонування автору «Історії літератури руської» росіянинові-великодержавникові О. Пипіну в статті «Моєму критикові».

На завершення всі учасники презентації побажали журналові «Галичина» – як важливому науковому та краєзнавчому виданню –

подальшого розвитку і популярності (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2024. – 1.03).*

Побачила світ наукова монографія «Оцінка інноваційного розвитку та структурні трансформації в економіці України».

Фахівці відділу інноваційної політики, економіки та організації високих технологій Інституту економіки та прогнозування НАН України видали колективну наукову монографію «Оцінка інноваційного розвитку та структурні трансформації в економіці України» за науковою редакцією члена-кореспондента НАН України І. Єгорова і доктора економічних наук Ю. Кіндзерського.

Широкомасштабна воєнна агресія Росії, розпочата у лютому 2022 р., призвела до колосальних людських жертв, економічних збитків і екологічних втрат в Україні. Це неминуче скоригувало розвиток української науково-інноваційної сфери, який, на жаль, ще до війни не відповідав потребам ефективної розбудови держави, забезпечення високого рівня суспільного добробуту, подолання суттєвого технологічного й економічного відставання від розвинених країн.

Як зазначають автори монографії, вже багато десятиріч до проблем інноваційного розвитку й ефективних структурних зрушень прикута увага провідних іноземних і українських науковців, а в останні роки дедалі важливішими й гострішими стають дослідження ролі інновацій у розв'язанні глобальних проблем людства, відображені у Цілях сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй і спрямовані на подолання бідності, нерівності, голоду, хвороб, негативних екологічних наслідків господарської діяльності, соціальну справедливість та інклюзивність суспільного розвитку, ощадливе й розумне природокористування.

У цій праці, серед іншого:

– всебічно проаналізовано формування й реалізацію інноваційної та науково-технічної політики у розвинених країнах і в Україні, зокрема у світлі новітніх пандемічних і воєнних викликів і загроз;

– систематизовано основні критерії виокремлення напрямів інноваційної діяльності й оцінювання ефективності структурних змін;

– показано становлення і трансформацію ключових показників інноваційної діяльності, що застосовуються у міжнародних стандартах її оцінювання, зокрема у стандартах Європейського Союзу;

– запропоновано методичний інструментарій імплементації в Україні оновленої методології Організації економічної співпраці та розвитку з оцінювання рівня інноваційного розвитку й, відповідно, поглиблено проаналізовано стан інноваційної сфери України та визначено тренди інноваційного розвитку і структурних трансформацій у світі загалом і в Україні зокрема.

Особливу увагу в книзі приділено проблемам гармонізації інноваційної політики з іншими видами політики, зокрема соціальною та промисловою. Запропоновано стратегічні орієнтири, алгоритм і систему організаційно-управлінських заходів для повоєнного відновлення науково-технічної та інноваційної сфер України в контексті стимулювання процесів економічного розвитку і забезпечення прогресивних структурних змін в економіці.

Автори вказують, що ключовими особливостями структурних змін в українській економіці протягом останніх 30 років є кратне зменшення ваги індустріального сектора в суспільному виробництві, насамперед за рахунок випереджального (порівняно з іншими секторами) скорочення випуску переробної промисловості, її технологічного спрощення, дедиверсифікації видів діяльності й номенклатури кінцевої продукції глибокої переробки. Це супроводжувалося посиленням домінування третинного сектору, насамперед торгівлі та ненаукомістких, примітивних послуг, і зростанням первинного сектору (видобутку ресурсів). Порівняно з індустріально розвиненими країнами, в структурі українського виробництва надмірною стала частка галузей, режим відтворення яких спроможний лише на відносно невисокі темпи економічного зростання та створення доданої вартості. Це видобування корисних копалин і пов'язані з ним галузі первинної переробки у промисловості, а також сільське господарство. Такі тенденції не прискорюють економічного зростання і підвищують ризики подальшого поглиблення структурної деградації та відсталості національної економіки. Як наголошено у виданні, ця відсталість стала наслідком фундаментальних прорахунків у структурній та інноваційній політиці, що безпосередньо створили «сприятливі» внутрішні економічні й технологічні передумови для ослаблення країни і початку воєнної агресії проти неї.

Дослідники показують, що комерціалізацію інтелектуальної власності обмежує головно низький запит держави і бізнесу на інновації через, з-поміж іншого, негативні структурні зміни в економіці, загальне спрощення номенклатури промислової продукції, труднощі в отриманні державної допомоги для впровадження інновацій, брак кваліфікованих працівників. Крім того, інноватори та наукові установи не достатньо готові до комерціалізації науково-технічних розробок і закордонного партнерства, виведення своїх розробок на світовий ринок, а в розробників і самих підприємців немає стимулів. В Україні чимало винаходів та винахідників, але результати досліджень і розробок рідко використовуються в реальному секторі економіки. І хоча пріоритети в розвитку національної інноваційної системи в Україні визначено, але взаємодія між інститутами цієї системи неефективна, а значний людський потенціал втрачається через його незатребуваність і зростання міграції. Тож автори монографії спробували оцінити інноваційний потенціал за міжнародними стандартами статистики та з'ясували, які «традиційні» українські індикатори такого оцінювання проблемні та чому саме.

Водночас науковці звертають увагу, що всупереч драматизму ситуації, зумовленого війною, в українській економіці виникли певні передумови для виходу із кризи і стимули для формування потенціалу майбутнього економічного зростання на якісно новій основі. Зокрема, звуження і блокування ворогом міжнародних логістичних маршрутів для України за одночасного посилення протестів європейських аграріїв проти української агропродукції знижує дохідність сировинного експорту. Це, у свою чергу, має стимулювати цікавість бізнесу до поглиблення переробки сировини всередині країни, формування внутрішніх міжгалузевих ланцюгів створення доданої вартості, диверсифікації внутрішнього виробництва, зміни структури експорту на користь продукції високого ступеня переробки й розвитку сектору інформаційно-комунікаційних технологій. Відповідно, активізуватиметься інноваційна діяльність українського бізнесу та посилюватиметься його здатність створювати інноваційні продукти, що в перспективі позитивно вплине на потенціал економічного відновлення і зростання.

Війна в Україні передусім унеобхіднила концентрацію зусиль держави, бізнесу й науки на дослідженнях і науково-технічних розробках інноваційних видів озброєння, швидкому запуску у виробництво готових до впровадження воєнних розробок за паралельного налагодження ліцензійного виробництва передової зброї іноземних зразків. Ідеться про широку номенклатуру воєнної продукції – від різноманітних безпілотних літальних апаратів, далекобійної артилерії, бронетанкової техніки до ракетно-артилерійського озброєння, систем протиповітряної оборони, радіоелектронної боротьби і розвідки, засобів розмінування, бойової робототехніки. Це потребує активного й пріоритетного державного стимулювання інноваційної та науково-технічної діяльності. Саме з огляду на ці орієнтири мають формуватися і система державної допомоги виробникам, і система освіти й організації наукових досліджень та розробок, і сприяння держави відповідним компаніям, і система державного управління загалом.

Для успішного розвитку на інноваційній основі, – акцентують увагу автори монографії, – треба розвивати елементи сучасної інноваційної інфраструктури, зокрема державні банки розвитку, центри технологічного трансферу, наукові й індустріальні парки, суверенні та венчурні фонди. Про такі інституції в Україні мовиться вже давно (і нині це питання загострилося), проте вони досі або не створені, або створені формально і фактично не функціонують, бо законодавство недосконале, а реальних стимулів для інноваційної діяльності немає.

Крім того, метою державної структурної політики має бути досягнення високої продуктивності завдяки зміненню балансу сил в економіці на користь осередків економічного зростання на основі стимулювання інвестицій в інноваційно-технологічну модернізацію та диверсифікацію виробництва. Під час поступального розширення сервісної компоненти економіки необхідно також сприяти розвитку знаннєво й технологічно містких видів послуг.

Доцільно й застосовувати інструменти, що передбачають фінансове партнерство держави та бізнесу і посилюють дослідницький потенціал країни, поліпшують якості людського капіталу, забезпечують підготовку кваліфікованих фахівців, здатних упроваджувати інноваційні технології. До того ж, держава має подбати про загальне оздоровлення бізнес-клімату, послаблюючи адміністративний тягар на бізнес, знижуючи репресивний тиск фіскальних і контролювальних органів, що заважає розвитку бізнесу та реалізації його інноваційного потенціалу. У монографії також окреслено контури плану повоєнного відновлення та стимулювання науково-технічної й інноваційної діяльності в Україні.

Загалом, підсумовують автори, формування в Україні інноваційної системи, здатної зробити визначальний внесок у модернізацію національної економіки, має стати одним із ключових елементів ефективного використання потенціалу країни. Зважаючи на це, науковці обґрунтовують подальші зміни до нинішньої системи статистики інноваційної та науково-технічної діяльності відповідно до оновлених міжнародних стандартів, пропонують напрями модернізації моніторингу інноваційної діяльності й структурних змін в Україні шляхом поєднання можливостей українських баз даних і баз даних розвинених країн. Це прискорить євроінтеграційні процеси та посприє адекватному вибору модифікації української політики у галузі науки й інновацій в умовах воєнних і повоєнних викликів (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 29.02*).

Презентація альманаху «Вічність трива цей день. Художні хроніки війни»

Нещодавно у Національному музеї літератури України відбулась презентація альманаху «Вічність трива цей день. Художні хроніки війни». Праця, упорядкована за підсумками Науково-мистецького форуму «Музи не мовчать!», вийшла друком у видавництві «Джура», а ініціатором проведення форуму та створення альманаху є Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Альманах зібрав на своїх сторінках поезію, прозу, драматургічні твори про війну в різних контекстах її осмислення, а також інтерв'ю з українськими авторами, артистами, митцями.

Модерувала презентацію авторка ідеї видання збірки та одна з наукових керівниць проекту, професор Запорізького національного університету, провідна наукова співробітниця відділу зарубіжних і слов'янських літератур Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України доктор філологічних наук Н. Торкут. Вона здійснила екскурс у передісторію створення альманаху, повідомивши про Науково-мистецький форум «Музи не мовчать!», який зібрав у віртуальному онлайн-просторі понад триста учасників. Його мета полягала в тому, аби репрезентувати літературні, музичні, візуальні твори, написані після 24 лютого 2022 р., а

також стимулювати аналітичне обговорення поточної культурно-мистецької ситуації.

У своїй передмові до альманаху Н. Торкут зазначила: «Повномасштабна війна торкнулася кожного українця, зруйнувавши весь звичний хід життя. Але саме в цей драматичний час, коли відбуваються трагічні події глобального масштабу, Україна набуває нового екзистенційного досвіду, який кардинальним чином змінює самооцінку нації, її самовідчуття і бачення самої себе. Цей альманах покликаний продемонструвати потужну вітальну силу українського мистецтва, його екзистенційну значущість для нації, яка переживає найдраматичніший і найвідповідальніший період власної історії».

Директор Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України академік НАН України М. Жулинський, звертаючись до учасників заходу, зауважив: «Форум “Музи не мовчать” дав особливий сигнал громадськості і засвідчив, що слово – це дуже ефективний засіб у боротьбі з історичним ворогом України. Усі ми прекрасно розуміємо, що війна, яка сьогодні триває, – це протистояння цивілізацій, війна культури та історичної пам’яті. Тому слово в цій боротьбі є не менш важливим, ніж зброя, і саме воно допоможе нам наблизити перемогу України» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 29.02).

Як зробити українську науку конкурентоздатною

Чому фінансування науки насправді є інвестицією в обороноздатність і майбутнє України? Яких економічних стимулів потребують наукові установи і заклади вищої освіти? Навіщо науці базове бюджетне фінансування? Хто має ставити завдання перед виконавцями фундаментальних і прикладних досліджень?

Про те, «як фінансувати науку під час війни, щоб залишатися справді цивілізованою у всіх сенсах державою та не розгубити свій серйозний науковий потенціал, який існує попри всі виклики» пише у своїй статті голова Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, заступниця директора з розвитку та інновацій Київського академічного університету, керівниця проекту «Academ.City» доктор фізико-математичних наук О. Антонюк.

«Українська наука вже працює на оборону. Наукові інститути, університети та дослідні центри в Україні працюють над розробкою різноманітної військової техніки, систем безпеки, кіберзахисту, військово-медичних технологій та над іншими важливими задачами. Звісно, ці розробки не стають предметом публічного обговорення, враховуючи обставини, у яких опинилася наша країна.

Адекватне забезпечення освіченими та підготовленими людьми є ключовим фактором в інноваціях. Вони є основою високотехнологічної економіки, здатної продукувати високу додану вартість. Якщо не вкладати

достатньо ресурсів у наукові дослідження та освіту, будуть і далі втрачатися талановиті вчені, відставатимемо в технологічному прогресі, а науковий потенціал країни зменшуватиметься. Зневажливе ставлення до науки впливає на мотивацію вчених та студентів, що своєю чергою з часом помітно у відставанні розвитку нації в умовах глобальної конкуренції. Тому потрібно розглядати науку як ключовий елемент стратегічного розвитку завжди, особливо під час війни.

Важливо, щоб держава регулювала та позитивно впливала на ці відносини, а не перекладала всю відповідальність тільки на науковців.

У нашому суспільстві протягом багатьох років існувало переконання, що не варто вкладатися в складні та витратні наукові розробки, оскільки можна придбати готові рішення за кордоном. Проте обставини широкомасштабної війни показали, що далеко не всі високотехнологічні рішення можна купувати, далеко не всі готові нам їх надавати. Тому навіть створення власних аналогів закордонних розробок повинно бути об'єктом гордості для української прикладної науки та отримувати належну підтримку. Формування власних наукових шкіл є предметом обороноздатності та виживання країни».

На думку авторки, запровадження нових інституційних механізмів для розвитку науково-технологічної сфери та її ефективного впливу на суспільство й економіку потребує не лише адміністративних, а й економічних стимулів та інвестицій, які зроблять наукові установи й заклади вищої освіти конкурентоздатними на ринку. А для цього передусім слід змінити національне законодавство.

«...Для розбудови в Україні оптимальної моделі фінансування наукових досліджень необхідно відштовхуватися від загальної стратегії економічного розвитку держави та її економічних пріоритетів, які б дозволили зайняти нашій країні належне чільне місце у ланцюжках доданої вартості у Європі та світі. Тоді стратегія розвитку науки та наукової сфери буде підсилювати ці завдання і сприятиме правильному спрямуванню наукових зусиль і розуміння їхнього внеску в економічний прогрес та добробут суспільства. Питання “як фінансувати науку під час війни” – це невід’ємне питання майбутнього нашої держави не на узбіччі цивілізації, а в її авангарді», – підсумовує науковця (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 28.02).

Наукові видання НАН України

Нещодавно з'явилася монографія «Гетьман Сагайдачний – бич Господній московитів», автором якої є провідний науковий співробітник відділу історії України середніх віків та раннього нового часу Інституту історії України НАН України доктор історичних наук П. Сас.

У монографії досліджуються значущі бойові звершення запорозького гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, якими він уславився на морі і на суходолі. Розглянуто очолений ним морський похід запорожців 1616 р., що завершився здобуттям потужної турецької фортеці Кафи. Основну увагу приділено детальному висвітленню бойових дій війська П. Сагайдачного під час польсько-московської війни 1617–1618 рр. Розкрито стратегію і тактику боротьби українських козаків із московитами, зокрема на прикладах масштабних бойових рейдів підрозділів П. Сагайдачного теренами Московського царства, форсування козаками великих водних перешкод, ведення ними облоги ворожих фортець. Простежено перебіг Тугалесько-коломенської операції, а також генеральної битви царських сил із запорожцями під Донським монастирем. Акцентовано на висвітленні подій, пов'язаних зі штурмом військами Речі Посполитої столиці Московії.

Монографія зацікавить широке коло читачів, усіх, хто цікавиться воєнною історією, визначними битвами минулого, ратними звершеннями українського війська та його героями.

Бібліографічний опис монографії: Сас П. Гетьман Сагайдачний – бич Господній московитів. Київ : ТОВ «Видавництво “Кліо”», 2023. 360 с., іл. ISBN: 978-617-7755-59-2 (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 28.02).

Вийшов друком новий номер журналу «Вісник Національної академії наук України» (№ 2, 2024 р.).

Випуск відкриває інформація про ювілейну сесію Загальних зборів Національної академії наук України, присвячену 150-річчю від дня заснування Наукового товариства ім. Шевченка, що відбулася 8 грудня 2023 р. в Києві. Зокрема, увазі читачів представлені матеріали виступів президента Національної академії наук України академіка А. Загороднього «Плакаючи Шевченкові ідеї служіння Україні», голови Наукового товариства ім. Шевченка в Україні академіка Р. Кушніра «Наукове товариство імені Шевченка: історія, сьогодення і майбутнє», завідувача відділу джерелознавства нової історії України Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України доктора історичних наук І. Гирича «Наукове товариство імені Шевченка як суспільно-політичний проєкт Михайла Грушевського», директора Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України академіка М. Жулинського «Іван Франко і проблема національно-культурної ідентифікації України», головного наукового співробітника відділу комп'ютерного моделювання багаточастинкових систем Інституту фізики конденсованих систем НАН України академіка І. Мриглода «Збірник Математично-природописно-лікарської секції НТШ: велична місія», директора Інституту української мови НАН України доктора філологічних наук П. Гриценка «Українська мова – домінанта діяльності Наукового товариства імені Шевченка», директора

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України доктора історичних наук І. Соляра «Літературне товариство імені Шевченка (1873–1892) в історичній пам'яті українців», директора Інституту енциклопедичних досліджень НАН України кандидата філологічних наук М. Железняка «Енциклопедична спадщина НТШ: від “Енциклопедії українознавства” до енциклопедії “Наукове товариство імені Шевченка”».

У розділі «Наукометрія і видавнича справа» представлено доповіді на засіданні круглого столу «Наукова періодика в Україні», що відбувся 28 листопада 2023 р., виголошені головою Науково-видавничої ради НАН України академіком НАН України Я. Яцківом «Наукова періодика НАН України: на порозі змін?» і директором Видавничого дому «Академперіодика» НАН України кандидатом геологічних наук А. Радченко «Чому ми не Springer: досвід Видавничого дому “Академперіодика” НАН України».

«Офіційний розділ» представляють інформаційні повідомлення про засідання Президії НАН України 13 і 27 грудня 2023 р.

У розділі «З кафедри Президії НАН України» подано стенограми наукових доповідей, виголошених на цих засіданнях:

«Моніторинг археологічних пам'яток України: сучасний стан та втрати в результаті воєнної агресії РФ» (доповідач – заступник директора з наукової роботи Інституту археології НАН України член-кореспондент НАН України А. Буйських);

«Застосування фітобактеріальних угруповань для біоремедіації екосистем» (в. о. наукового співробітника відділу біології екстремофільних мікроорганізмів Інституту мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України доктор філософії О. Гаврилюк);

«Воєнна пропаганда імперії: Перша світова війна та її сучасний відгомін» (доповідач – молодший науковий співробітник Інституту історії України НАН України доктор філософії К. Біла).

У розділі «Наукова спадщина» розміщено статтю директора Інституту фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського НАН України академіка В. Кошечка «Фундатор електронної хімії. До 150-річчя від дня народження академіка Л. В. Писаржевського».

Завершують номер вітальні публікації з нагоди 90-річчя академіка НАН України Ю. Мацевитого, 80-річчя члена-кореспондента НАН України О. Григор'єва, 80-річчя члена-кореспондента НАН України М. Тронька, 75-річчя члена-кореспондента НАН України В. Жовтянського, 70-річчя члена-кореспондента НАН України В. Дрінфельда, 70-річчя члена-кореспондента НАН України А. Кудряченка, 70-річчя члена-кореспондента НАН України В. Бабака (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 4.03).

Вийшла друком колективна мовознавча монографія «Ad fontes. Джерела діалектологічних студій».

Нещодавно вийшла друком колективна наукова монографія «Ad fontes. Джерела діалектологічних студій», що висвітлює важливі й актуальні проблеми добору й опрацювання джерел із діалектології. Цю працю спільно підготували вчені-мовознавці Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича Національної академії наук (НАН) України (Львів) та Інституту славістики Польської академії наук (ПАН) (Варшава).

Нова книга продовжила засновану в 2003 р. в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України серію наукових збірників «Діалектологічні студії», у межах якої вийшло вже 13 томів (відповідальні редактори 1–12 томів: доктор філологічних наук, професор П. Гриценко та кандидат філологічних наук Н. Хобзей, 13-го – доктор філологічних наук, професор П. Гриценко та доктор філологічних наук Т. Ястремська). Ця серія не лише репрезентує актуальні питання діалектології, а й містить лексикографічні матеріали, унікальні архівні матеріали, діалектні тексти, рецензії. Кожен із томів тематично об'єднує наукові праці, присвячені конкретній проблемі, а саме: функціонуванню діалектів у діахронії та синхронії, діалектним особливостям різних рівнів мови (фонетики, морфології, словотвору, лексикології, фразеології), ареальному варіюванню та лінгвогеографії, діалектній лексикографії, традиційній культурі й етнолінгвістиці, історії діалектології, лінгвістиці тексту, запозиченням і міжмовним контактам тощо.

«Ad fontes. Джерела діалектологічних студій» – 14-й том у серії «Діалектологічні студії», проте перший – у новому форматі колективної монографії міжнародної серії «Діалектологічні студії / Studia Gwarowe». Видання стало підсумком наукової зустрічі діалектологів, істориків мови, етнографів, ономастів із різних наукових та освітніх осередків України (Києва, Львова, Дніпра, Черкас, Ужгорода, Луцька, Чернівців, Ізмаїлу), Польщі (Варшави, Познані, Лодзі, Любліна, Кельця), Чехії (Праги), Норвегії (Тромсьо), яка в онлайн-форматі тривала 24–25 листопада 2022 р. в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України в межах XVIII Міжнародної діалектологічної конференції «Актуальні питання діалектології». Серед авторів розділів книги – і знані в науковому світі дослідники з України, Польщі, Чехії (автори різноаспектних праць із діалектології, відомі лексикографи й лінгвогеографи, упорядники й видавці діалектних текстів), і молоді дослідники, які генерують нові цікаві ідеї та пропонують нетривіальні творчі рішення.

Відповідно до наукової проблематики монографії виокремлено чотири частини, тематично означені питаннями, зокрема, методології діалектологічних студій, добору джерел для дослідження різних аспектів діалектних явищ, залучення джерел суміжних наук (етнології, фольклористики), особливостей лексикографічного та лінгвогеографічного опрацювання мовних одиниць.

У першій частині «Діалектна картина світу: емпіричний аспект» висвітлено проблеми повноти добору джерел для відтворення портрету говірки, формування та репрезентації діалектної картини світу за допомогою концептів (автори – доктор філологічних наук Т. Ястремська, доктор філологічних наук, професор Г. Мартинова, кандидат філологічних наук, доцент Т. Щербина, кандидат філологічних наук І. Романина), використання діалектологічних досліджень для усної історії та моделювання мовного світу діалектоносіїв (доктор габілітований, професор Я. А. Рігер, доктор філологічних наук Г. Дидик-Меуш, кандидат філологічних наук Л. Хомчак, кандидат філологічних наук Л. Колеснік).

Проблеми діалектної лексикографії та лінгвогеографії, зокрема методології збору й аналізу матеріалу, дослідження динаміки в говорах на підставі атласів, створення інтерактивних звукових карт (доктор філологічних наук, професор І. Сабадош, доктор габілітований, професор І. Ярос, аспірантка І. Дружук), специфіки укладання діалектних словників і залучення діалектних матеріалів для створення різних типів словників (доктор габілітований, професор Є. Сероцюк, кандидат філологічних наук О. Сімович, кандидат філологічних наук, доцент Н. Хібеба), висвітлено в другій частині монографії «Атласи та словники як джерела й результати діалектологічних студій».

Розділи, що сформувавши третю частину «Діалектне явище в контексті добору джерел», відтворюють унікальність діалектного мовлення, яка виявляється на підставі діалектних джерел, розкриває проблеми дослідження різних рівнів мови, зокрема лексико-семантичного (доктор габілітований, професор Д. К. Рембішевська, доктор габілітований, професор Я. Сятковський, доктор габілітований Ю. Кобус), морфологічного (доктор філологічних наук, доцент Т. Гуцуляк, доктор філософії М. Вашичек), текстового (кандидат філологічних наук Н. Вербич).

Четверту частину «Діалектологія – етнологія – фольклористика: точки перетину» присвячено проблемам взаємозв'язку цих галузей науки (доктор історичних наук, професор М. Глушко, доктор габілітований, професор Ф. Чижевський, Ю. Бідношия).

«Ad fontes. Джерела діалектологічних студій» спонукає замислитися над вибором нових методів і підходів у вивченні говірок, заглибитись у теорію та практику лінгвогеографії, діалектного словникарства, розширити й поглибити джерельну базу досліджень з діалектології (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 4.03*).

Міжнародне співробітництво у галузі освіти і науки

Представники НАН України взяли участь у засіданні Керівного комітету ЮНЕСКО з питань свободи та безпеки науковців.

Наприкінці лютого 2024 р. директор Інституту економіко-правових досліджень ім. В. К. Макутова НАН України член-кореспондент НАН України В. Устименко та керівник Центру перспективних досліджень і співробітництва з прав людини в сфері економіки при цьому Інституті кандидат юридичних наук А. Санченко вперше долучилися до засідання Керівного комітету ЮНЕСКО з питань свободи та безпеки науковців як представники Національної академії наук України.

У заході також узяли участь відповідальні співробітники Секретаріату ЮНЕСКО – програмний спеціаліст сектору з питань інклюзії, прав та міжкультурного діалогу К. Тарарас, проєктий фахівець К. Ваннетельбош і представники понад двадцяти держав-членів ЮНЕСКО.

Треба зауважити, що напередодні згадані науковці НАН України розробили пропозиції до проєктів Пояснювальної доповіді, рішення Виконавчої ради ЮНЕСКО та Заклику до дій у цій сфері з наголосом на проблематику гарантування свободи та безпеки науковців, які працюють в умовах війни, зокрема вчених – внутрішньо переміщених осіб.

Учасники засідання Керівного комітету розглянули питання організації спільної діяльності держав-членів ЮНЕСКО задля імплементації Рекомендації ЮНЕСКО 2017 року щодо науки та науковців-дослідників. Зокрема, обговорювалося проведення круглого столу з цих питань під час 219-ї сесії Виконавчої ради ЮНЕСКО 19 березня 2024 р., коли буде ухвалено рішення про розроблення і запровадження Програми та плану дій з просування наукової свободи і безпеки науковців (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2024. – 4.03).*

Стипендіальні програми від Ради наукових і технологічних досліджень Туреччини (TÜBİTAK)

Рада наукових і технологічних досліджень Туреччини (TÜBİTAK) оголошує проведення декількох конкурсів на отримання стипендій для проведення досліджень у всіх галузях науки та техніки.

Термін грошової підтримки проєктів становить від 24 до 36 місяців.

Згідно з умовами програми, TÜBİTAK запрошує усіх бажаючих до Туреччини для проведення і реалізації своїх наукових досліджень.

Терміни подання заявок: з 24.01.2024 до 30.04.2024 (заявки треба подавати онлайн через посилання, що знаходяться нижче):

1. 2232 – A International Fellowship for Outstanding Researchers.
 2. 2232 – B International Fellowship for Early Stage Researchers
- (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2024. – 29.02).*

Навчальний курс із потужних лазерів від проєкту «LASERLAB-EUROPE» Програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020»

Проект «LASERLAB-EUROPE» (The Integrated Initiative of European Laser Research Infrastructures, Інтегрована ініціатива європейських лазерних дослідницьких інфраструктур) Програми ЄС «Горизонт 2020» з досліджень та інновацій, спрямований на підтримку досліджень та інновацій, що ґрунтуються на лазерних технологіях, оголосив про організацію навчального курсу з потужних лазерів 27–31 травня 2024 р. Курс проведуть на базі навчального центру PYLA training center (Бордо, Франція).

До подання запитів на участь у навчальному курсі запрошують аспірантів, молодих науковців, які мають науковий ступінь, та інших фахівців.

Лекційний курс і практичні заняття проведуть десятеро експертів галузі.

Курс передбачатиме теоретичні основи, практичні заняття в лабораторіях, а також практикум з обчислення й моделювання.

Тематика курсу:

- архітектура потужних лазерів;
- фемтосекундні джерела лазерів (осцилятори);
- підсилення (волокна та тверде тіло);
- оброблення та фокусування променю;
- нелінійна оптика;
- перетворення частот;
- лазерна діагностика та формування променю.

Присутність на навчальному курсі обмежена 12-ма учасниками. Водночас заохочується подання заявок на участь від українських науковців.

Навчальний курс безкоштовний, квитки та проживання оплачуються коштом проекту «LASERLAB-EUROPE».

Кінцевий термін подання заявок – 24 березня 2024 р. (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2024. – 1.03*).

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

М. Закіров, заввідділу СІАЗ НБУВ

Застосування мережевих інструментів в організації подієвої комунікації

У статті проведено аналіз впливу сучасних інформаційних технологій на окремі форми подієвої комунікації та застосування соціальних мереж і можливостей інтернету в суспільній взаємодії та державному управлінні. Автором виявлено можливості та виклики застосування мережевих інструментів в організації подієвої комунікації в умовах війни. Підкреслено формування нової якості в забезпеченні інформаційної безпеки, функціонуванні державного механізму та організації колективної суспільно значущої діяльності.

Ключові слова: подієва комунікація, соціальні мережі, волонтерський рух, фандрейзинг, країна-агресор.

Актуальність. Розвиток телекомунікаційних технологій у другій половині ХХ ст. зумовив масштабні зміни в принципах побудови і функціонування інформаційного поля. Поряд із звичними формами подієвої комунікації, спрямованої на певні, доволі обмежені в просторі і часі релігійні, національно-культурні, професійні або територіальні спільноти, виникають нові форми організації подій, що в разі потреби та за умов задіяння сучасних технічних можливостей здатні охоплювати не лише всю територію окремої країни, а й більшу частину світу. Масова комп'ютеризація, створення глобальної мережі «Інтернет» і подальший розвиток цифрових засобів зв'язку сприяв формуванню онлайн-комунікації. Процес розширення сфери застосування онлайн-простору в подієвих комунікаціях прискорився під час обмежень, викликаних боротьбою з пандемією COVID-19. Широкого поширення набула практика проведення різноманітних заходів у режимі відеоконференцій, відбувся масштабний перехід освітніх, наукових, культурних установ і окремих видів бізнесу на дистанційну форму роботи. Переміщення вагомого спектра подієвих комунікацій в онлайн-простір сприяло подальшій всеохоплюючій залученості широких верств суспільства до використання мережевих технологій. Для значної частини населення економічно розвинутих країн отримання інформації в новинних стрічках інтернет-видань, спілкування у соціальних мережах, презентація та отримання товарів і послуг за допомогою смартфона є звичним явищем, що здебільшого актуалізує дослідження проблем еволюції подієвих комунікацій у контексті досягнень сучасних технологій збору, обробки й аналізу особистої інформації в мережі «Інтернет».

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі аспекти вказаної проблеми останнім часом стали об'єктом наукового пошуку вчених багатьох галузей гуманітаристики. Зокрема, особливості використання соціальних мереж у подієвих комунікаціях досліджує О. Скалацька [1]. Учена підкреслює поширення гібридного типу івентів, який поєднує онлайн та офлайн-заходи реалізації певної події. Особливістю цих нових форматів є подолання часових і просторових меж існування події. Роль окремих характеристик інформаційного суспільства в еволюції соціально-політичних відносин як у середині сучасних країн, так і в глобальному політичному просторі аналізує М. Закіров [2]. Автор акцентує увагу на істотному розширенні можливостей і спектра застосування інформаційно-маніпулятивних технологій, що стають знаряддям внутрішньополітичної боротьби та ефективним засобом зовнішньої інформаційної експансії. Питання формування іміджу України в контексті сучасних інформаційних процесів, цифрової трансформації та розгортання електронного урядування висвітлюють А. Руднева і Ю. Мальована [3]. У роботі визначено як новітні інформаційні, цифрові та комунікаційні технології, що наразі впроваджуються в Україні в руслі розбудови електронного урядування, формують позитивний імідж держави, впливають на внутрішньодержавні процеси, на геополітичне позиціонування та місце держави в інформаційно-політичному просторі. Сутність поняття

«фандрейзингу», його етапи та інструменти досліджують Ю. Чиркова і Д. Лиса. Варіант успішного залучення фінансових ресурсів учені аналізують на прикладі українського благодійного фонду «Повернись живим» [4]. Проблеми соціально-правової комунікації влади і суспільства вивчає С. Закірова [5]. Дослідниця аналізує особливості застосування в Україні та світі електронних петицій як новітнього інтерактивного виду правової комунікації, що забезпечує зворотний зв'язок громадян і державних інституцій.

Про надзвичайну масштабність і багатогранність проблеми впливу сучасних інформаційних технологій на сферу комунікації свідчить навіть цей короткий аналіз праць. Тема потребує подальшого дослідження і акцентування уваги на певних аспектах еволюції інформаційного поля, аналізі нових можливостей і викликів, які постають перед окремими країнами і глобальним світом.

Метою статті є аналіз впливу сучасних інформаційних технологій на окремі форми подієвої комунікації та застосування соціальних мереж і можливостей інтернету в суспільній взаємодії та державному управлінні. Для досягнення поставленої мети треба виконати такі завдання: з'ясувати еволюцію сфери організації суспільних подій в інформаційному суспільстві, виявити особливості застосування мережевих інструментів подієвої комунікації, розкрити роль сучасних комунікаційних технологій у забезпеченні інформаційної безпеки, функціонуванні державного механізму й організації колективної суспільно значущої діяльності.

Подієва комунікація як форма соціально-культурних комунікацій у першу чергу вирізняється організацією і виконанням певних дій, що мають символічний характер або реалізуються як певні ритуали. Ефективність використання саме такої форми має глибокі історичні джерела й спирається на використання особливостей світосприйняття людини. Український дослідник Г. Почепцов підкреслює вагомість впливу подій на аудиторію. Він зазначає, що люди більше довіряють подіям, ніж їх вербальному опису, який викликає питання стосовно правдивості або хибності повідомлення. Подія є не тільки повідомленням, але й дійсністю, та люди не замислюються, що вона може бути чітко продумана й організована [1, с. 290].

Ефективність подієвих комунікацій у сенсі охоплення аудиторії і швидкості емоційної мобілізації свідомості людей останнім часом досягла раніше недосяжних масштабів. Сучасні мережеві технології відкрили нові можливості у сфері організації і проведення різного роду подій. Традиційна монополія держави, релігійних або національно-культурних установ на організацію і проведення вагомих суспільно значущих заходів здебільшого була знівельована. Сучасна історія вже знає чимало прикладів того, як виникнення феномена інформаційного суспільства і соціальних мереж зумовило формування нової якості подієвої комунікації, а окремі особи або групи людей реалізували свої ідеї в реальному світі з використанням віртуальних інструментів.

Одними з найвідоміших проявів нових можливостей стали хвилі масових протестних кампаній, що були організовані саме за допомогою інтернету. Поряд з істотним спрощенням організації горизонтальної взаємодії між учасниками традиційних форм соціальних рухів виникли нові мережеві структури, що забезпечують швидке залучення громадян у процес координації спільних дій, вироблення і прийняття рішень як на національному, так і на глобальному рівнях [2, 10].

Зокрема, за даними організаторів, завдяки поширенню інформації у фейсбуці, блогах, SMS і e-mail-розсилці за декілька годин 7 квітня 2009 р. вдалося організувати і вивести на вулиці Кишинева 15 тис. протестувальників проти результатів парламентських виборів у Молдові [6]. Приклад нової форми подієвої комунікації з використанням соціальних мереж виявився настільки вдалим, що послугував виникненню терміна – «твітер-революція», а сама методика була невдовзі використана організаторами протестів в інших країнах. У тому ж самому 2009 р. за схожим сценарієм розпочалися масштабні протестні акції в Ірані.

Однак наймасовіші заворушення, які, на думку дослідників, переважно були організовані за допомогою соціальних мереж «Фейсбук» і «Твіттер», увійшли в історію, як «арабська весна». Протягом 2010–2011 рр. хвиля протестів прокотилася сімнадцятьма країнами Близького Сходу і Північної Африки. У деяких країнах масштабні заворушення призвели до зміни правлячих еліт, а в Лівії і Сирії спровокували громадянські війни, що тривають і сьогодні. Треба підкреслити, що незважаючи на уявну простоту організації і доступність інструментів організації певних видів подієвої комунікації в мережі, вона має свої особливості і методи. Дослідники підкреслюють, що організація подієвої комунікації із залученням соціальних мереж як інформаційного забезпечення відбувається на двох рівнях: реальному та віртуальному. Інформація, розміщена у спільноті, повинна бути максимально привабливою для аудиторії. Адміністратор групи має постійно підтримувати зв'язок з аудиторією. Дієвим засобом інформаційної підтримки події на стадії її реалізації, який надає використання можливостей сучасних інформаційних технологій, є пряма трансляція заходу, особливо якщо її проводять відомі блогери [1, с. 291].

Сучасні засоби комунікації суттєво спростили проблему поширення інформації. Практично усі важливі події, що відбуваються у світі, тією чи іншою мірою залишають свій слід в інтернеті, або як повідомлення в соціальних мережах, або фото- і відеоматеріали очевидців чи учасників заходу на відеохостингу, який наповнюється за принципом «контент генерує користувач». Відповідно спростився і доступ до інформації, що сприяло подальшому розвитку методів збору інформації з відкритих джерел, для роботи з якими вже в середині минулого століття створювалися спеціалізовані державні установи.

З появою соціальних мереж, супутникових знімків високої роздільної здатності, служб геолокації, різноманітних баз даних, розвідка по відкритих

джерелах (англ. Open source intelligence, OSINT), яка раніше була доволі рутинним заняттям і прерогативою фахівців, перетворилася в захоплюючу гру, що сприяло залученню значної кількості аматорів-ентузіастів, які згодом почали об'єднуватися в організації на кшталт інтернет-видання «Bellingcat». Отримані цими організаціями дані оприлюднюються, набувають широкого розголосу і успішно використовуються для підготовки подій, створення необхідного емоційного фону та їхнього інформаційного супроводу.

На підставі аналізу вже наявних результатів роботи подібних структур, а також оцінки потенційних можливостей нових інструментів збору інформації, дослідники дійшли висновку, що загроза конфіденційності не обмежується інтересами окремої людини, а за певних умов може стати проблемою національної безпеки. Зокрема, дослідницька група Центру стратегічних комунікацій НАТО, що діяла в межах експерименту, за допомогою вивчення інформації з відкритих джерел і соціальних мереж за чотири тижні ідентифікувала 150 солдатів НАТО, розкрила місце їхнього перебування, відстежила пересування військ і з використанням маніпуляції особистою інформацією, отриманою із соціальних мереж, переконала деяких військових порушити прямі накази командування. «“Останньою краплею” стало те, що практично всі військові бази США, зокрема і закриті, яких не видно навіть на онлайн-мапах Google, потрапили в мережу на початку 2018-го завдяки... наручним фітнес-трекерам» [7]. З огляду на наведений приклад, цілком виправданим є намагання керівництва всіх без винятку розвинутих країн світу тією чи іншою мірою обмежити або принаймні регламентувати користування соціальними мережами та деякими функціями мобільного зв'язку держслужбовцями різного рівня, і особливо військовими.

Зокрема, перші інструкції Пентагона з поведінки у соцмережах з'явилися ще 2007 р. і переважно містили перелік ресурсів, якими користуватися не рекомендувалося. У 2012 і 2014 р. Пентагон випустив оновлений перелік рекомендацій для військових із поведінки в соцмережах. У січні 2009 р. у Великій Британії ввели в дію наказ Міноборони «Про контакти з представниками відкритих комунікацій». Наказ був жорсткий, відповідно до нього для військових заблоковано доступ до соцмереж (зокрема, фейсбука і могопростору [MySpace]), а військових в Афганістані навіть позбавили можливості користуватися скайпом [7].

Водночас слід зазначити, що у 2014 р. саме завдяки масовому розповсюдженню російськими військовими фото і відеороликів у соцмережах «ВКонтакте» і «Однокласники», світ отримав беззаперечні докази вторгнення російських військ в Україну. На підставі аналізу цих даних фахівці ідентифікували як військових РФ, так і техніку, у тому числі і в межах розслідування справи про збиття біля Донецька малайзійського літака Боїнг-777 рейсу MH17. В умовах сучасного повномасштабного вторгнення країни агресора використання технологій OSINT продовжує приносити значну користь для нашої країни і цілого світу. Волонтери збирають докази

військових злочинів, по гарячих слідах розшукують виконавців, оприлюднюють їхні дані і допомагають у зборі доказової бази.

Зокрема, волонтерська ініціатива «InformNapalm», що виникла як відповідь на російську агресію в Україні в березні 2014 р., об'єднала зусилля волонтерів із понад 10 країн світу. Читачам доступні розслідування більш ніж 20 мовами. Серед основних цілей ініціативи: ідентифікація російських військовослужбовців, які брали участь у гібридних війнах, розв'язаних Росією в інших країнах, у тому числі їхні військові звання та частини, до яких вони належать, збір доказів, що підтверджують участь російських державних та громадських діячів у плануванні диверсійних операцій та веденні воєн в інших країнах, викриття брехні російської пропаганди [8].

Волонтери «InformNapalm» оперативно реагують на усі найбільш резонансні злочини російських військ в Україні і оприлюднюють результати своїх досліджень, розкриваючи прізвища та особисті дані злочинців, винних у масових вбивствах мирного населення. Зокрема, вже протягом декількох годин були встановлені прізвище командира авіаційного полку, пункт базування і модель літака, який 27 червня 2022 р. завдав ракетного удару по торговельному центру «Амстор» у м. Кременчук Полтавської області [9].

Редакторка стрічки новин «СтопКор» О. Бурдейна повідомила, що 16 січня OSINT-аналітики встановили ім'я російського пілота, який випустив крилату протикорабельну ракету Х-22 по 9-поверхівці в Дніпрі. Вони оприлюднили модель і бортовий номер літака, пункт його базування, прізвище та особисті дані командира екіпажу, а також інших причетних до цього злочину осіб [10].

Встановлені дані дають змогу не тільки документально фіксувати злочини, але стають доказами і лягають в основу кримінальних справ для подальшого розслідування як в українських, так і міжнародних судових інстанціях. Досвід Другої світової війни показує, що важливою формою подієвої комунікації, якою має супроводжуватися завершення злочинної війни, має стати символізм і певні ритуали, що здійснюватимуться в процесі міжнародного трибуналу. Отже, розслідування волонтерських організацій та інтернет-видань «InformNapalm», «Molfar», «Belligcat» тощо не лише в режимі реального часу фіксують і розслідують злочини, але й створюють підґрунтя для організації ефективних майбутніх подій і різного роду комунікацій, пов'язаних із процесами судового слідства і справедливого покарання злочинців.

У цьому контексті варто згадати ще одну важливу форму подієвої комунікації, можливості якої суттєво розширилися завдяки розвитку інтернет-ресурсів і соціальних мереж – це волонтерський рух. Особливого значення цей прояв активної громадянської позиції набув в умовах агресії Росії проти нашої країни. Зокрема, значно спростився механізм пошуку необхідної інформації, а відповідно і доступ до допомоги. Наприклад, Українська волонтерська служба спільно із SoftServe в перші дні повномасштабного вторгнення запустила «Паляницю.Інфо» – ресурс, на

якому організації можуть запропонувати свої послуги безоплатної допомоги, а українці, які цього потребують, скористатися ними [11].

Вдалим логістичним інструментом стала розробка черкаськими ІТ-фахівцями сервісу «ВолонтерВантаж Бот», за допомогою якого члени волонтерських центрів можуть шукати водіїв для доставки гуманітарних вантажів як в Україні, так і за кордоном. Усе – у кілька кліків та безкоштовно [12].

Подієва комунікація в онлайн-просторі, що супроводжується сучасними інструментами інтернет-банкінгу, дає змогу з максимальною ефективністю координувати дії громадян і суттєво скоротити час від виникнення потреби або ідеї до її успішної реалізації. Так, минулого року українці за лічені дні зібрали кошти на чотири «народних байрактари», які завдяки турецькому виробнику дісталися ЗСУ абсолютно безкоштовно. За 600 млн грн, що українці зібрали на купівлю цих «байрактарів», благодійний фонд С. Притули придбав супутник. Він надає доступ до бази даних супутникових знімків компанії «Eseue» більше ніж на рік, що дає змогу військовим планувати оперативні операції [13]. Аналогічні масштабні акції зі збору коштів успішно проходили в країнах партнерах, а збір грошей волонтерськими організаціями України і світу на локальні потреби за допомогою соціальних мереж відбувається постійно.

Одним із ключових координаторів волонтерського руху в Україні став онлайн-портал «Волонтерська Платформа», запущений ще в березні 2021 р. Українською волонтерською службою, Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) та ІТ-компанією «SoftServe» за підтримки Міністерства молоді та спорту для об'єднання волонтерів та організацій зі всієї України. Уже до липня 2022 р. «Волонтерська Платформа» об'єднала понад 400 тис. користувачів, понад 500 організацій і локальних волонтерських ініціатив та 1150 волонтерських можливостей. За увесь час ця громадська організація зібрала близько 50 тис. реєстрацій на волонтерські можливості [14].

Особливо важливу роль сучасні інформаційні технології й соціальні мережі відіграють у формуванні іміджу нашої країни у світі. Злочини російських військ у Маріуполі та героїчна оборона «Азовсталі» стали прикладом «трагедії у прямому етері». Саме так відбувається висвітлення подій війни, демонстрація сміливості та хоробрості українського народу в протистоянні агресору за підтримки всього світу. Інформаційні технології стали рупором поширення іміджу нашої країни у світі. Завдяки активному використанню сучасних можливостей і новітніх форм подієвої комунікації Україна стала брендом та символом свободи ХХІ ст. [3, с. 322]. Оперативне інформування світової спільноти стало важливим фактором зміцнення обороноздатності країни. Висвітлення у ЗМІ та соціальних мережах злочинів російських військ, трансляції з місця подій, оприлюднення фото- і відеоматеріалів, розповіді очевидців і учасників подій, історії полонених і біженців разом складають емоційне тло організації різних форм подієвої

комунікації, що відбуваються в різних країнах світу у форматі флешмобів, демонстрацій, різноманітних мистецьких заходів тощо.

Саме завдяки активному інформуванню світової спільноти громадські діячі і волонтерські організації успішно використовують такий інструмент, як фандрейзинг, що являє собою публічний процес збору коштів. Дослідники серед найуспішніших недержавних фандрейзерів називають Благодійний фонд «Razom», Ініціативу Міли Куніс і Ештона Катчера та Благодійний фонд «Повернись живим». Ці та інші фонди за час повно-масштабного вторгнення збрали мільярди доларів допомоги від донорів з усього світу. Уже в березні 2022 р. фонд «Повернись живим» став першою благодійною організацією України, яка отримала ліцензію на закупівлю товарів подвійного та військового призначення, у тому числі летального озброєння. Тож завдяки цьому організація має змогу укласти та реалізовувати міжнародні угоди загальною вартістю в сотні мільйонів гривень. Зокрема, цей фонд допомоги армії першим в Україні придбав безпілотний авіаційний комплекс «Bayraktar TB2», загальною вартістю понад 16,5 млн дол. США [4, с. 316]. Отже, майже миттєве поширення потрібної інформації, швидка мобілізація значної кількості людей при мінімальних затратах матеріального ресурсу дають змогу сповна реалізувати всі позитивні можливості сучасних інструментів організації подієвої комунікації, що їх надає інформаційне суспільство.

Разом з тим підкреслимо, що мережеві технології в подієвій комунікації мають значний конструктивний потенціал, відкривають нові можливості та активно використовуються у світовій практиці і в мирний час. Зокрема, окремим інтерактивним видом правової комунікації і політичної взаємодії є інструмент електронних петицій – звернення громадян до влади через електронну пошту або спеціально створені для таких звернень портали. Сьогодні понад 70 держав використовують цей інструмент взаємодії суспільства і влади. Цей новітній механізм комунікації в Україні запрацював з липня 2015 р., коли Верховна Рада внесла зміни до Закону України «Про звернення громадян», і громадяни отримали можливість прямої комунікації з Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування [5, с. 43]. З того часу на сайтах усіх рівнів державної влади були зареєстровані сотні петицій, присвячених широкому спектру суспільно-політичних, культурних, соціально-економічних питань. Інструмент електронних петицій міцно зайняв своє місце в системі взаємодії держави і громадянського суспільства, забезпечуючи ефективний зворотний зв'язок та можливість реально оцінювати ставлення суспільства до існуючих проблем, оцінювати адекватність реакції держави і її відповідальність перед громадянами.

На тлі поширення у світі різних форм електронного урядування доволі успішним є і українській досвід впровадження єдиного порталу державних послуг «Дія» (акронім від «Держава і я»), який уже значною мірою спростив деякі процедури взаємодії громадянина з державою і, незважаючи на повномасштабну війну Росії проти України, продовжує розвиватися.

За оцінками спостерігачів, унікальним рішенням є прирівнювання на законодавчому рівні цифрових документів громадян України до звичайних – «Документ» під час дії воєнного стану. Цей факт став особливо своєчасним і потрібним під час розв'язання війни РФ на території України з 24 лютого 2022 р.: війна застала українців зненацька, тож значна кількість громадян перетворилася на вимушених переселенців, біженців, залишилася без документів, втратила роботу, майно, власні домівки. В умовах війни «Дія» розширила спектр надання державних послуг громадянам України, крім найнеобхідніших також присутні такі опції та функціонал: отримання послуг для внутрішньо переміщених осіб, допомоги для ВПО; «Підтримка» – можливість отримання допомоги від держави та міжнародних організацій; подання повідомлення про пошкодження або знищення нерухомості внаслідок військової агресії РФ; допомога армії в рамках ініціативи Президента України В. Зеленського United24; «Ворог» – повідомлення ЗСУ про ворожу техніку або окупантів; «Декларація» – послуга для підприємців, документ, що на час воєнного стану замінює 374 види дозвільних документів; запуск віртуального центру «Дія.Бізнес» – це інноваційний формат гарячої лінії, у якому професійно консультують українських громадян щодо працевлаштування та підприємництва, а також допомагають із тимчасовою реєстрацією в країнах ЄС [3].

Отже, роль сучасних мережевих технологій невпинно зростає, розширюються сфери застосування, освоюються нові форми комунікації, на основі використання інтернету створюються нові онлайн-інструменти. Унаслідок цього відбуваються суттєві зміни в структурі інформаційного поля. Зокрема, за даними Київського міжнародного інституту соціології 59 % громадян України в умовах війни дізнаються новини із соціальних мереж. В основному користувачі віддають перевагу онлайн-каналам інформації. Дослідження показало, що серед соціальних мереж є трійка лідерів – це телеграм, ютуб і фейсбук. Соціальні мережі здебільшого відносять до рейтингу-2 своїх джерел інформації українців 18–29 років (87 %). У той же час громадяни віком від 60 років користуються соціальними мережами рідше (34 %). Вони дізнаються про події з «Єдиних новин» (61 %) [15]. Отже, наведені дані відображають чітку кореляцію віку користувачів з їхніми вподобаннями щодо джерел отримання інформації.

Зазначений факт не повинен залишитися без уваги, його треба найперше враховувати відповідним органам у процесі планування протидії деструктивним впливам, оскільки ворог вже неодноразово підтвердив здатність використовувати соціальні мережі для дестабілізації суспільства за допомогою розробки і реалізації деструктивних подієвих комунікацій через соціальні мережі. Ініціатори «ігор», на кшталт сумнозвісного «Синього Китаю», використовують психологічну здатність підлітків піддаватися беззастережному впливу оточення, небезпечним ініціативам або вступати в деструктивні спільноти.

Найсвіжіший приклад спроби дестабілізації ситуації в Україні за допомогою мережевих інструментів організації подієвих комунікацій – це спроба розповсюдження за допомогою соціальних мереж субкультури ПВК «Редан». Так, 26 і 27 лютого 2023 р. правоохоронці запобігли масовим бійкам у кількох містах України. У Києві планувалася сутичка на Печерську. У Львові відбувалися провокації біля ТЦ «Форум». У Харкові, Івано-Франківську, Луцьку учасники руху також намагалися влаштувати бійки. Сутички відбуваються між двома субкультурами: ПВК «Редан» і так званими АнтиРедан. Організатори створюють телеграм-канали та закликають молодих людей брати участь у масових бійках. Планують усе чітко: розподіл на групи, точки зборів кожної, інформатори на місцях. Серед учасників руху багато неповнолітніх. Наприклад, серед затриманих 257 осіб у Харкові лише 30 повнолітніх [16]. Поліція Київщини зафіксувала 160 груп у телеграмі, що пов'язані з молодіжною субкультурою ПВК «Редан». У правоохоронному органі вважають, що ПВК «Редан» є частиною інформаційно-психологічної операції з боку Росії, і стверджують, що в Україні також виник протилежний рух «АнтиРедан» [17].

На думку дослідників, росіяни побачили шанс скористатися ситуацією й провести спецоперацію. Почалося штучне розкручування ними телеграм-каналів ПВК «Редан» в Україні. Росіяни зіграли на підлітковому бажанні справедливості, і їхній слід дуже добре помітний, наголошує експертка з фактчекінгу А. Романюк. «Мовляв “Редан” виступає проти мігрантів з Кавказу. Я така: “Боже, де в Дрогобичі, де був створений чат, або в Рівному, мігранти з Кавказу???” Це притаманно Росії, Москві. У харківському чаті було написано: збираємося о 14.00 по Києву. По Києву, по Москві – говорять в Росії» [18]. Завдяки своєчасним і ефективним діям правоохоронців вдалося попередити можливі негативні наслідки, а фахівці і суспільство вчергове переконалися в необхідності зберігати пильність у питаннях використання сучасних технологій, які з однаковою ефективністю можна використовувати як з конструктивною, так і деструктивною метою.

Висновки. Еволюція подієвих комунікацій під впливом розвитку телекомунікаційних технологій і масової цифровізації значною мірою знівельовала монополію державних, релігійних і національно-культурних установ на організацію і проведення масштабних заходів. Становлення інформаційного суспільства та масовий доступ до соціальних мереж зумовив формування нової якості подієвої комунікації, яка вирізняється інтерактивністю, швидкістю поширення інформації, необмеженим колом ініціаторів і організаторів подій, відеосупроводом події в режимі реального часу тощо. Вагомим наслідком популярності й активності соціальних мереж є доступність широкого спектра інформації, яка раніше була недосяжною і навіть складала військову таємницю. Через це значно розширилися можливості розвідки по відкритих джерелах OSINT (англ. Open source intelligence). Численні волонтерські організації в Україні і світі оперативно фіксують факти військових злочинів, ідентифікують злочинців, створюють

інформаційну базу для подальших подієвих комунікацій у формі судових розслідувань злочинів і притягнення винних до відповідальності. Організація подієвої комунікації в онлайн-просторі в поєднанні з інструментами інтернет-банкінгу та поширенням необхідної аудіовізуальної інформації в соціальних мережах дає змогу з максимальною ефективністю координувати проведення акцій у конкретних місцях, підтримувати волонтерський рух і роботу фандрейзингових платформ. Ефективними формами інтерактивної комунікації держави і громадян є інструмент електронних петицій та українській досвід впровадження єдиного порталу державних послуг «Дія», які уже значно спростили важливі процедури взаємодії громадянина з державою та розширили спектр надання державних послуг для громадян України в режимі онлайн. Водночас накопичений досвід свідчить, що соціальні мережі нерідко використовуються для дестабілізації суспільства за допомогою розробки і реалізації деструктивних подієвих комунікацій. Ініціатори різного роду «ігор» і субкультур використовують психологічні особливості певних категорій населення для проведення інформаційно-психологічних операцій і масових дій, спрямованих на піддрив суспільної єдності, створення атмосфери непевності та страху. З огляду на зазначене, актуальним є дослідження теоретичних підвалин створення ефективної моделі протидії деструктивним подієвим комунікаціям.

Список бібліографічних посилань

1. Скалацька О. Подієва комунікація: особливості використання соціальних мереж. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Т. 32 (71). № 1. Ч. 3. 2021. С. 289–293. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-3/47>
2. Закіров М. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології як фактор еволюції соціально-політичних відносин. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 46. С. 11–30. <https://doi.org/10.15407/np.46.011>
3. Руднєва А., Мальована Ю. Імідж України в умовах сучасних інформаційний процесів: цифрової трансформації та становлення електронного урядування. *Вісн. Львів. нац. у-ту. Серія: філос.-політолог. студії*. 2022. Випуск 41. С. 320–327. <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.42.42>
4. Чиркова Ю., Лиса Д. Роль фандрейзингу в умовах розширення джерел фінансування ініціатив вітчизняних суб'єктів господарювання: міжнародний досвід та особливості застосування у час війни. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2022. Вип. 4. № 2. С. 312–319. <https://doi.org/10.23939/smeu2022.02.312>
5. Закірова С. Інтерактивність новітніх форм правової комунікації влади і суспільства. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2018. Вип. 50. С. 35–46. <https://doi.org/10.15407/np.50.035>

6. Симонов Д. Как социальные сети помогают бороться с правящими режимами. *КонтрактуUA*. 25 вересня 2011. URL: <https://kontrakty.ua/article/38368>

7. Шульман О. Соціальні мережі як зброя. *АрміяInform*. 19 берез. 2020. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/03/19/soczialni-merezhi-yak-zbroya>

8. Міжнародній волонтерській спільноті InformNapalm 9 років! Долучайтеся та підтримуйте полум'я! *InformNapalm*. URL: <https://inform-napalm.org/ua/about-us>

9. Кількість жертв ракетного удару по ТРЦ у Кременчуці збільшилась до 25 осіб, – МВС. *Фокус*. 28 черв. 2022. URL: <https://focus.ua/ukraine/520499-kolichestvo-zhertv-raketnogo-udara-po-trc-v-kremenchuge-velichilos-do-25-chelovek-mvd-video>

10. Бурдейна О. Трагедія у Дніпрі: встановлено особу пілота, який випустив ракету по мирному будинку. *СТОПКОР*. 16 січ. 2023. URL: <https://www.stopcor.org/ukr/section-suspilstvo/news-tragediya-u-dnipri-vstanovleno-osobu-pilota-yakij-vipustiv-raketu-po-mirnomu-budinku-detali-16-01-2023.html>

11. 5 питань від людей, які шукають допомогу: поради від Української Волонтерської Служби. *Громадський простір*. 26 січ. 2023. URL: <https://www.prostir.ua/?news=5-pytan-vid-lyudej-yaki-shukayut-dopomohu-porady-vid-ukrajinskoji-volonterskoji-sluzhby>

12. Бровінська М. Черкаські айтишники створили суперкорисного бота для волонтерів: знайти водія для доставки вантажів тепер можна в кілька кліків. *Dev Україна*. 17 січ. 2023. URL: <https://dev.ua/news/cherkasy-1673907370>

13. Хмельницька В. «Ми будемо битися з вами навіть у космосі»: Притула розповів, куди пішли зібрані кошти на «народні байрактари». *ТСН*. 18 серп. 2022. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/mi-budemo-bitisya-z-vami-navit-u-kosmosi-pritula-rozpoviv-kudi-pishli-zibrani-koshti-na-narodni-bayraktari-2137438.html>

14. Волонтерська Платформа об'єднала 400 тисяч українців довкола допомоги Україні під час війни. *Unicef Україна*. 11 лип. 2022. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/volunteer-hub-helps-400000-ukrainians-make-difference>

15. Соцмережі в умовах війни випередили телебачення за популярністю – опитування. *Інтент*. 18 серп. 2022. URL: <https://intent.press/news/medialiteracy/2022/socmerezhi-zalishayutsya-golovnim-dzherelom-novin-dlya-ukrayinciv>

16. Коваль О. ПВК «Редан»: хто вони та чим загрожують українським підліткам? *Освіторія. Медіа*. 20 лют. 2023. URL: <https://osvitoria.media/opinions/pvk-redan-hto-vony-ta-chym-zagrozhuuyut-ukrayinskym-pidlitkam>

17. Климковецький М. На Київщині поліція зафіксувала в соцмережах 160 каналів, пов'язаних із ПВК «Редан». *Громадське*. 6 берез. 2023. URL: [https://hromadske.ua/posts/na-kiyivshini-policiya-zafiksuvala-v-socmerezhah-](https://hromadske.ua/posts/na-kiyivshini-policiya-zafiksuvala-v-socmerezhah-160-kanaliv-pov-yazanih-iz-pvk-redan)

160-kanaliv-povyazanih-iz-pvk-redan

18. Радіонова О. Чому російський рух ПВК «Редан» так легко підхопили українські діти і чи варто бити на сполох – експерти. *ТСН*. 6 берез. 2023. URL: <https://tsn.ua/exclusive/chomu-rosiyskiy-ruh-pvk-redan-tak-legko-pidhopili-ukrayinski-diti-i-chi-varto-biti-na-spoloh-eksperti-2279011.html>